

**ARZELUS ARIETA'tar
AMALE**

**Poxpoliña
Iratian Izlaria
Andereñoa
Idazlea
Ama
Amona
Biramoná**

ARZELUS ARIETA'tar AMALE

Donostia'n 1924-02-19 / 2015-09-28

poxpoliña

antzezlaria

íratian izlaria

andereñoa

idazlea

ama

amona

bi'amona...

*Gure amaren oroimenez, berari atsegin zitzaion idazkera
erabili dut berari dagozkion datuetan eta berak idatzitakoak berak
idatzi ala utzi ditut.*

*Ikusiko duzuenetz nahasketak daude askotan idazteko eran,
besteek idatzitakoak horrela utzi ditut...*

Bilbon, 2022gn otsailak 19an

Jonan Zinkunegi Arzelusek

Idazlana:

Jonan Zinkunegi Arzelus

Argazkiak:

Amalaren artxibokoak eta ezkontza ondokoak gehienak, bere senar, Andoni argazkilarienak eta azken denboraldikoak bere seme alaba eta ilobenak.

Agiriak:

Amalaren artxibotik eta bere ordenagailutik bilduak gehienak. Beste batzuek internet bidez.

Muntaketa:

Jonan

Inprimaketa:

Madrilgo GRUPO RGA PRODUCCIÓN GRÁFICA & PUBLICIDAD, S.L. inprimategian.

Eskerrak:

Liburua osatzeko ikerketetan erabili ditudanen erreferentziak eta zatika liburuxkan sartu ditudanak bertan aipatzen ditut, baina hemendik eskertu nahi diet ere, zeren eta gure amak idatzi eta kontatutakotan oinarrিতa egon liburuxka gehiena, besteek idatzitako lanei esker jakin ditut gauza batzuek. Lehendabizi Amalek berak idatzi eta kontatuak eta berak gordetako paper guztiak erabili ditut noski eta osatzeko Xabier Arzelus, Inazio Mujika, Koldo Mitxelenak elkarrizketa batean esandakoak, Martin Ugaldere "Historia de Euskadi", Koldo Ordozgoitik "euska-irratia 80 urte" lanetik, "Zer", Antzerti, Irutxulo aldizkariak eta beste aldizkari eta egunkari zahar batzuek, El Día, D.V. etab. egindako lanak ere, beste batzuen artean, erabili ditut.

Eskerrak denori.

Bigarren edizioa:

Bilbon, 2022go martxoak 19an

Amale Arzelus Arieta Toledo Zunda ren

ARBASOAK

"ARZELUS" ABIZENAREN JATORRIA

Amalaren aita, Arzelus Toledo'tar Ander, Donostian 1898-08-15ean jaio eta 1949-08-27an zendu zen.

BATAIO Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Izena:	Andrés Manuel
Abizenak:	Arcelus, Toledo
Data:	1898-08-16
Aita:	Andrés, Arcelus, Artola
Ama:	Nazaria, Toledo, Gorriti
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	Parroquia Santa María del Coro, en DONOSTIA
Izenburua:	13º Bautismos
Folioa/Orria:	59r

Aitareen bataio agiria

Aita 1934an

"Arzelus" abizenaren jatorria Errezilen dago baina ez da agertzen jatorriz era horretan, nik aurkitutako asaba zaharrenaren bataio-agirian, 1595 ean, Pedro "Arçalluz" eran agertzen da, hau da abizena orduan idazten zen era.

BATAIO Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Nombre:	Pedro
Apellidos:	Arçalluz, -----
Fecha:	1595-10-20
Padre:	Pedro, Arçalluz, -----
Madre:	-----, -----, -----
Observaciones:	-----
KOKAPENA	
Fondo:	San Martín de Tours, en ERREZIL
Título:	2º Bautismos
Folio/Página:	75

Hau da "Pedro Arçalluz", aurkitutako asaba zaharrenaren bataio-agirian agertzen dena

Anderen aita, Andrés Eufemiano Arcelus Artola, jaiotzez sendi honetako lehenengo donostiarra izan zen 1876ean, honen bataio agirian "**Arcelus**" abizena agertzen da lehenengo aldiz sendi honetako bataio agiri batean, hau jatorrizko "Arçalluz"en aldaketa bat da, arrazoiak ez daude oso argi, elizetan idazleen nahasketen ondorioz izan daiteke segurki.

BATAIO Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Izena:	Andres Eufemiano
Abizenak:	Arcelus, Artola
Data:	1876-01-20
Aita:	Joaquin, Arcelus, Ondarra
Ama:	Jacinta, Artola, Gabarain
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	Basilica de Santa María del Coro, en DONOSTIA
Izenburua:	5º Bautismos
Folia/Orria:	252v

Hemen agertzen da lehenengo aldiz "Arcelus" abizena sendi hontako bataio agiri batean 1876'an.

Ala ere ez da hau **"Arcelus"** abizena lehenengo aldiz agertzen den agiria sendi hontan, lehenago, 1840an Andres Eufemianoren aitona, (Amalaren herenaitona) **"Alexandro Arzalluz Landa"** ren ezkontzako agirian ere agertzen da, bera Errezilen jaioa zen 1813an eta 1840an Azpeitian ezkondu zen, San Sebastian de Soreasu elizan, eta agiri horretan agertzen da lehenengo aldiz **"Arcelus"** eran idatzita abizena: "Arzalluz" etik "Arcelus"era aldatzen diote abizena elizako liburuan.

Ezkontza Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Senarra:	Alexandro, Arcelus, Landa
Emaztea:	Francisca Ygnacia, Ondarra, Aramendi
Data:	1840-01-07
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	San Sebastián de Soreasu, en AZPEITIA
Izenburua:	8º Matrimonios
Folia/Orria:	250 rº

Gure sendian lehenengo aldiz "Arcelus" Azpeitian agertzen da 1840an.

Horren ondoren nahasketa ugari dago: bere semeak Azpeitian jaio ziren eta beren bataio-agiritan **Arzallus-Ondarra** eran agertzen dira.

Bataio Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Izena:	Jose Joaquín Maria
Abizenak:	Arzallus, Ondarra
Data:	1845-10-09
Aita:	Alexandro, Arzallus, Landa
Ama:	Francisca Ygnacia, Ondarra, Aramendi
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	San Sebastián de Soreasu, en AZPEITIA
Izenburua:	15º Bautismos
Folia/Orria:	21 vº

Donostira bizitzera joan zen lehenengo "Arzelustarra". Amalaren birraitona

Honen semea, **Jose Joaquin Maria “Arzallus-Ondarra”** izan zen sendi honetan Donostiara bizitzera joan zen lehenengoa, bertan 1870-07-04’an ezkondu zen Artola Gabaraindar Josefa Jacinta rekin Santa Maria elizan eta bere abizenak ezkontzako agirian ere aldatu zizkioten eta **“Arzallur-Ondarza”** agertzen da.

Ezkontza Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Senarra:	Jose Joaquin Maria, Arzallur, Ondarza
Emaztea:	Josefa Jacinta, Artola, Gabarain
Data:	1870-07-04
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	Santa María del Coro, en DONOSTIA
Izenburua:	3º Matrimonios
Folia/Orria:	146 vº

Arzelustarren sendika Donostiako lehen ezkontza-agirian “Arzallur” agertzen da

1870 ean ezkontza argazkian

Hemendik aurrera, hauen semeen bataio-agirietan lehenengo aldiz “Arcelus” abizena agertzen da, adibidez Andres Eufemiano, Amalaren aitona.

BATAIO Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Izena:	Andres Eufemiano
Abizenak:	Arcelus, Artola
Data:	1876-01-20
Aita:	Joaquin, Arcelus, Ondarra
Ama:	Jacinta, Artola, Gabarain
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	Basilica de Santa María del Coro, en DONOSTIA
Izenburua:	5º Bautismos
Folia/Orria:	252v

Lehenengo aldiz “Arcelus” hemen agertzen da Amalaren sendiko bataio-agiri batean 1876’an.

Andres Eufemianoren ondorengoek “Arcelus” erabiltzen jarraitu dute, grafia ezberdinekin adarraren arabera: “Arcelus” “Arzelus” edota “Artzelus”, baino Andresen anaien batek behintzat berraldatu zuen “Arzallus”era eta horrela erabiltzen jarraitu dute adar horretako ondorengoak.

Andres Eufemiano, Amalaren aitona, 1897-10-07an, Toledo Gorrititar Nazarirekin ezkondu zen Donostian, San Ignazio elizan.

Ezkontza Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Senarra:	Andre Eufemiano, Arcelus, Artola
Emaztea:	Nazaria , Toledo, Gorriti
Data:	1897-10-07
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	San Ignacio de Loyola, DONOSTIA
Izenburua:	1º Matrimonios
Folia/Orria:	138 rº

Andres Eufemiano eta Nazariren ezkontza-agiria 1897an

“TOLEDO” ABIZENAREN JATORRIA

Toledo Gorriti'tar Nazari, Amalaren amona izan zen, Donostian jaioa 1879-08-04an. Bere aita, Toledo Aramburu'tar Rufino Astigarragarra zen eta ama, Gorriti Muguerza'tar Victoriana Zumaiarra.

Hauek 1861ean Bittoriren herrian, Zumaian ezkondu eta Donostian bizi izan ziran, bertan jaio zen Nazari.

Ezkontza Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Senarra:	Jose Joaquin Maria, Arzallur, Ondarza
Emaztea:	Josefa Jacinta, Artola, Gabarain
Data:	1870-07-04
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	Santa María del Coro, en DONOSTIA
Izenburua:	3º Matrimonios
Folioa/Orria:	146 vº

Amalaren aitaren amaren aldeko birraitona-amonak

Bataio Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Izena:	Nazaria
Abizenak:	Toledo, Gorriti
Data:	1876-08-04
Aita:	Rufino, Toledo, Aranburu
Ama:	Victoriana, Gorriti, Muguerza
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	San Vicente Mártir, en DONOSTIA
Izenburua:	16º Bautismos

Amalaren Amona aitaren aldetik

Oso atzerantz joan behar da “Toledo” abizenaren jatorriaren berri izateko, 11 belaunaldi atzerago, hor aurkitzen ditugu 1616 eta 1618an bi “Juan Toledo” izenarekin Amezketan, “Toledo auzoan”. Gaur egun hor jarraitzen dute hiru baserriak, Toledo “bitartea”, “goena” eta “saletxea”, bi, berriztatuta eta bat berriztatze lanetan hari ziren 2012an.

Bataio Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Izena:	Juan
Abizenak:	Toledo barrena, Aguirre
Data:	1618-02-02
Aita:	Juan, Toledo barrena, -----
Ama:	Catalina, Aguirre, -----
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	San Bartolomé, en AMEZKETA
Izenburua:	1ºB Bautismos
Folioa/Orria:	13 rº

Bataio Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Izena:	Juan Lopez
Abizenak:	Toledo, Aguirre
Data:	1616-11-06
Aita:	Martin, Toledo, -----
Ama:	Maria, Aguirre, -----
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	San Bartolomé, en AMEZKETA
Izenburua:	1ºB Bautismos
Folioa/Orria:	11 rº

Ez dakit ziur zein izango zen hauetan sendikoen asaba, baina bietakoren bat izango zen seguru.

Toledo bitartea 2012an

Toledo Saletxea" berriztatze lanetan, atzean "Goena"ren tehilatua zatia, 2012'an

Hauen ondorengoak Amezketatik kanporatu ziren eta Abaltzisketa, Hernani eta Astigarragatik pasata Rufino 1861an Donostian ezkondu zen eta alde zaharrean jarraitu zuen bizitza, bertan izan zuten sendia eta 1864ean Nazari, Amalaren amona jaio zen.

1996an bere lehengusu Dunixik hau bidali zion Amaleri:

Nere aitak egunkari zati batean, artikulua au zeukan moztuta. Ze egunkaria zen? Ze egunetakoa?

Ori pixka bat argitzeko artikulua onen atzean azaltzen dira pelota partidu batzuk eta bat, adiezagria izan liteke "El domingo, en el Gros.- A las once de la mañana. Semifinal nacional manomanista: Acarregui contra Arriarán, sacando ambos libremente."...

Irun-en 1996ko Apirillaren 21ean

Dunixi Arcelus Sagardia Toledo

(Oharra: Acarreguik hiru final jokatu zituen, 1946, 1950, 1951n, etzuen batere irabazi eta Arriaranek berriz 4 final jokatu zituen bi irabaziaz, 1955 eta 1956an eta bigarren gelditu zen 1957 eta 1958an. Beraz datu horien arabera, 1955 urtea aldera izango zen egunkari horren data g.g.b.)

Nazari Toledo Garriti
1876-08-04 / 1931-06-25

¿ Es vasco el apellido Toledo?

Consulta. — Desde Bilbao, Javier Goena pregunta: "¿Es vasco o no el apellido Toledo?"

Respuesta. — De suyo, a primera vista, no parece vasco, aunque lo sean, sin duda alguna, los que llevan este apellido en nuestro país. De todas suertes, en el "Nomenclator de la provincia de Guipúzcoa" editado hacia el año 1864, se puede ver que en Guipúzcoa existen los siguientes caseríos de nombre "Toledo": dos en San Sebastián, los llamados "Toledo-bea" y "Toledo-goya". Y tres caseríos más en Amézqueta: "Toledo-bitartea", "Toledo-goena" y "Toledo-salechea".

A veces se dan en Guipúzcoa nombres que no parecen originarios del país para designar caseríos: en Réglil tenemos un caserío "Portugal"; en Zumaya y en Alza existen los caseríos que se llaman "Miravalles"; hay un "Montefrío" en Hernani; un "Babilonia", un "Burgos" y un "Fortaleza", en Oyarzun. El nombre Guerra es también bastante frecuente, aunque parece demostrado que es una corrupción de Aguerre, de Aguirre.

De cualquier forma que sea, el apellido Toledo es corriente y muy usado en Guipúzcoa. Tal vez el "Seminario de Lenguas pre-románicas", que se reúne en la Diputación de Guipúzcoa, llegue con el tiempo a descomponer la raíz de este apellido, penetrando también las variaciones fonéticas que al cabo de los tiempos haya podido experimentar esa voz. Porque pocos, por ejemplo, y los casos podrían multiplicarse, reconocen el Enciso en Anzizu, el apellido Xabier en el Echeverría originario, el Narváez en Narbaiza, el Idiáquez en Idiakaitz.

Los Toledo de Amézqueta probaron su hidalguía en aquella misma villa a mediados del siglo XVII, lo cual indica, normalmente, que desde mucho tiempo atrás vivían Toledos en Amézqueta. La mayoría de los Toledo que hay en Guipúzcoa proceden de aquella villa, y, por lo tanto, pueden preciarse de su viejísima raigambre guipuzcoana. La casa Toledo, de Amézqueta, tiene escudo. Es de sínople, es decir, verde, con un castillo de plata.

ARRIETA ZUNDA'tar AMALIA (1900-01-26/1983-04-06)

Amalia, Amaleren ama donostiarra zen jaiotzez 1900-01-26an, naiz eta bere arbasoak nafarrak izan.

Bere aita, Telmo Arrieta Aldabe, Iruñean jaioa zen. Atzerantz jarraituz Añorbe herrira iritsi naiz oraingoz.

Ama, Teresa Zunda Herradonea, Iturenen Jaioa zen, bere aita Sunbillatarra eta ama Erasundarra ziran.

Amaliaren ama Teresa bera txikia zela hil zen eta bere aita eta haren amarekin hezitu zen eta haiek etzuten euskera, ez menperatzen ezta maite ere, beraz berak Anderrekin harremanak izan arte etzuen ikasterik izan eta geroztik, naiz eta bera maistra izan, etzuen euskera menperatu bere bizi guztian, naiz eta horretan saiatu, eta bere seme alabei etxean euskeran egin arazi bizi guztian.

Biloberi txikitzen euskeraz egiten zigun baina handitzerakoan berarekin erdaraz egiten genuen, baino bere aurrean, bera zegoelako, etzen erdaraz egin beharrik gure artean, beti euskeraz egiten genuen.

4 seme alaba izan zituzten, Amale, Itziar, Ander eta Iñaki.

BATAIO Agiriaren Laburpena	
IDENTIFIKAZIOA	
Izena:	Amalia Paula
Abizenak:	Arrieta, Zunda
Data:	1900-01-28
Aita:	Telmo, Arrieta, Aldabe
Ama:	Teresa, Zunda, Herradorena
Oharrak:	-----
KOKAPENA	
Fondoa:	Buen Pastor, en DONOSTIA
Izenburua:	5º Bautismos
Folia/Orria:	6 vº

Amaleren ama, Amalia Paularen bataio agiria

Amaleren gurasoak, Ander eta Amalia Donostian, Artzai onaren parrokiari, 1923'go urtarrilaren 26an ezkondu ziren.

ARZELUS ARIETA'tar AMALE (1924-02-19/2015-09-28)

Donostian jaio zen, Hondarribia kalean 23an, Arzelus Toledo'tar Ander eta Arrieta Zunda'tar Amaliaren gandik 1924-02-19an. Lau neba-arreben artean lehenengoa izan zen, ondoren bere ahizpa Itziar eta Ander eta Iñaki nebak jarraitu zioten sendia osatzen.

Amale hilabete batekin bere aita eta amaren besoetan

2 hilabeteekin, ama, Carmen eta Felisa izabekin

Urte batekin

2 urteekin

IKASKETAK

Hiru urte zituela hasi zituen bere lehenengo ikasketak Donostiako “Arantzazuko Ama” ikastolan, Etxaide kalean, bertan bere izeba, aitaren arreba Bitorene zen bi andereñoetako bat, geroago alde zaharreko Juan de Bilbao kalean ere izan ziren, Mª D. Goya ere sartu zen 1932an, baita ere Elbira Zipitria, guda ondoren “lehenengo andereñoa” izango zena. Zortzi urterekin “Villa Belen” ikastetxean jarraitu zituen ikasketak, hemen gaztelaniaz noski, guda hasi artean, berak 12 urte zituelarik.

Ikasle yayoa izan zen, bere notak beti 10 ekoak izaten zirela esaten zuen, ondo gogoratzen zuen behin batean atsekabe handia izan zuela “notable” bat jaso zuenean.

Guda iritsi zenean iparraldera ihesi zuten eta bertan behera gelditu ziren bere ikasketa asmoak, bere bizi guztian kezkatuta izan zen horrengatik, beti bere nahi handiena ikastea izan zen baina ezin izan zuen ikasketa “ofizialik” egin. Guda garaian iparraldean jarraitu zituen ikasketak ahal izan zuten moduan, orduan frantsesaz noski, gogoan izan behar da munduko bigarren guda hasia zela garai hartan. 1940 an Donostiara itzultzean, beharrezkoa izan zuen lanean hastea bera bai zen etxeko neba-ahizpen artean “handiena”, 16 urte zituen eta bere aita espetxean zenez, etzuen ikasketak jarraitzerik izan. Hasiera batean Frantsesa irakatsi omen zuen eta ondoren “Fides” inprimategian egin zuen lana 1948an “isilpeko” ikastola etxean ematen hasi zen artean.

Bizi guztia pasatu zuen ahal zuen guztia ikasten eta irakasten ere.

Ikastolan 1928an

“Villa Belen” ikastetxean

Elizarekin txikitatik izan zituen harremanak

Azken ikasketa “ofizialak” iparraldean egin zituen, munduko bigarren gudua hasi aurretik, argazkian 1939ko otsailean, 15 urte betetzean.

POXPOLIÑAK

Oso txikitatik, (orduko egunkari batean irakurri daitekeenez 4 urteterdirekin bazebilen horretan...) Donostiako "Poxpoliñak" taldean haritu zen eta bertan "hizlari" eran ere jardun zen Don Ramon Laborda apaizaren gidapean. Bere aita, "Luzear"ek beretzako bereziki idazten zituen lanak, adibidez NESKAMEAREN MARMARRAK (bakarrizketa), berak antzestu zuen makina bat aldiz, bai irratian, baita jende aurrean ere. Guda garaian, Bilbon ere, aurkeztu zuen bai irratian eta beste jaialdiren batean ere.

Hizlaria poxpoliñen agerraldian frontoi batean, don Ramon Laborda bere ondoan.

Poxpoliñak zezen plaza batean

Ba ditugu jarduera honi buruz berak kontatutako gogoeta batzuk:

"Nere oroimenarekin jarraituz, urrengoa "Poxpoliñak" dira. Laborda'tar Ramón apaiz-jaunak sortua eta guda arte berak zuzendua. Garai artako "Kursaal" azpialdean eratua. Leku ederra zan, aundia, Laborda jaunak egin nai zunerako egokia. An biltzen zun aur pilla, euzkera, dantzak, abestiak... irakatsiaz. Oso pozik ibiltzen giñan, oartu ere egin gabe ikasiaz, baña etzan aurrentzat bakarrik. Antzetzoki polita ere ba zun ez txikientzat bakarrik, baita aundientzat ere. Antzerki leiaketak egiten ziran eta ez Donosti'tik bakarrik errietatik ere etortzen ziran. Oso atsegiñak izaten ziran. Ni gaztetxoa izan arren, oso gogokoak nitun antzerkiak..."

"...Zortzi urte t'erdi nitun gutxi gora-bera. Gure aita gaxotu egin zan, bularretako gaitza, "pleuresia" zeritzan eta sendatu zanean, illabete edo aize aldaketa komeni zitzaiola esan zioten eta Iruña'n sendikoak genitun, gure amaren lengusiña, Felisa zun izena..."

"...Beste batzuetan ikastolara, Iruña'n, ordurako ikastola ba-zan eta; ikusten dezutenez an ere ez dira orain sortutakoak. An jarduten nintzan aurrai Poxpoliñetan ikasitako abesti eta dantzak irakasten. Benetan "xaltxera" nintzala aitortu bear det. Gauza bat eta beste oso pozik igaro nun illabete ura."

El Día 1933-01-06an Poxpoliñak Lailan egindako jardunaldiaren ondoren "Elgoibarko Kronika zaharretan" agertu zena.

1932-11-30ean Eibarko jaietako egitaraua

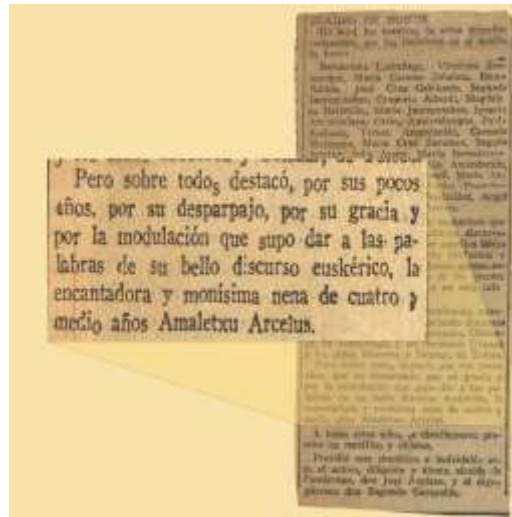
2013an Ondarroako Barbere Aratzamendiren seme Patxi Aristondok bidalitako gutun bat jaso zuen, bere ama "poxpoliñetako" laguna izan zela eta, 1932go San Andres eguneko jaietako egitaraua bidali zion, bertan Barbere hizlari eta Amaletxo bakarriketari bezala agertzen dira.

IRRATIKO LEHENENGO EUSKERAZKO EMAKUME-HIZLARIA

Baita ere, bere aita Ander Arzelus “Luzear” eri esker (euskal idazlea egunkarietan eta lehenengo euskal irrataria Joseba Zubimendirekin batera), 1932an “Union Radio”n (gero Radio San Sebastian izango zenean) 8 urte zituela irrati-takoa lehenengo euskarazko emakume-hizlaria izan zen (espikerra orduan zioten eran), lehen aldiz 1932ko martxoaren hamaseian.

Garaiko egunkarietan «irratigintzan» egindako lanari buruz.

4 urteterekin Lailan “Paxpoliñak” egindako agerraldia andoren

ZER Aldizkaritik jasota:

1.928ko urtean bere aitak, Amalek lau urte eukezala, aurkeztu eban Donostiko antzoki baten leenengo oguzpenean “Ni naiz sudurmotz berritsu bat”¹ buruz mintzatu edo ozontzeko. Eta Jardun-aldi onegaz, Euskal Irratiko lenengo emakume esatari biurtu zan.

1.932ko urtean Epailaren 2an, Ander aitak, “Neskamearen marmarrak”, alkarrizketetan aots gozoz mintzatzeko idazten ebazanak, ibili eban Amale ozen alditan, zortzi urte eginbarri euki ebazanetik, Donostiko Irrati Alkartearen ozengailu, bai eta Euskalerrietan egozan Irratietan mintzatzan. Amale berak, jolas antzeko baten egiten ebazanak.

Amale, ezkerretako neskatila, Irratian.

3. UMETXUS Donostia 1933-1-4

"Don Ander Arzelus Luzear, nuestro querido compañero y su hija Amaletxu en funciones de speaker, Maritxu Barriola, Elbira Zipitria y Elixabete Miaztegi dirigieron toda la tropa infantil de poxpoliñas donostiaras. Y nos olvidamos de un nombre, precisamente el director del coro que lo fue el benemérito sacerdote don Ramón Laborda".

Honela dio Amale berak idatzitako oroipenetan:

"Emen dijoan idatzitxoan 8 urte nitunean egindako irratsaioen berriak ageri dira. Garai artako eta nere bizitzako beste ekintza batzuek aitatuko ditut.

Gure aitak neretzat idatzi zun bakarrizketa bat, "Neskamearen marmarrak" zun izena.

Au leku askotan antzeztu nun. Aitak itzaldi batzuek ere idatzi zizkidan, geienak umetxoai zuzenduak. Auek dira geienbat, guda asi zan arte nere ekintzak. Guda asi zanean 12 urte nitun.

Gero, esan dedanez, guda asi zan eta ordurarte egindako guzia zapuztuta gelditu zan, naiz ta guda erdi erdian, orduko gizaki aundi aiek bere lanean, aberri aldeko lanean jarraitu zuten. Besteak beste, Lenengo EUSKO IKASTETXE NAGUSIA eraiki zuten. Esan dedanez guda bete betean an, Bilbo'n alegia, jaialdi batean, aitatuako "Neskamearen marmarrak" antzeztu nun.

Aita Zarautz'a etorri zanean gure bidaia jarraitu genun; lenengo Deba'ra joan giñan, gero Lekeitio'ra eta andik Bilbao'ra. An zazpiren bat illabete egin genitun, Bilbao erori baño pixka bat lenago ama eta lau anai arrebak Ipar-aldera joan giñan La Habana itsasontzian...¹"

Neskamearen marmarrak. 1934ean ANTZERTZI aldizkarian agertua

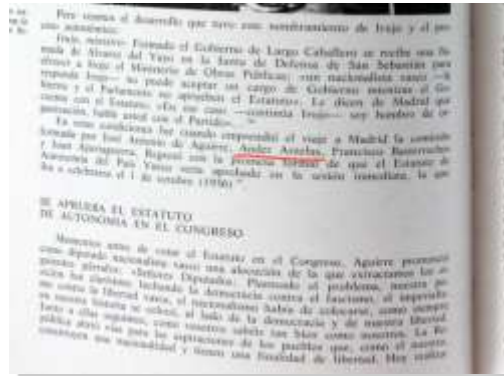
Neskamearen marmarrak

¹ Amalek bere oroitzapenak

1936- “ANAIARTEKO GERRA”

Garai hartakoa berak kontatuta hobeto ulertuko da, horretarako berak idatzitako lantxo batetik hau itsatsi dut hemen:

“Donostiara «Requetek» inguratzen así ziran eta aita kanpora joana zen. Ez genekien non zebillen eta Alderdiko lagunak laister etorriko zala zioten. Ia gañean genitunean (requetek) Zarautza joateko mezua eman ziela eta ara joan giñan. An giñala etorri zitzaigun aita. Ez genuen jakin orduan, guk beintzat, nun ibilli zan, ba diteke amak jakin izatea, ez naiz oroitzen. Gero jakin genuen, Jose Antonio Agirre eta beste batekin, ez naiz oroitzen bestea zein zan, (Juan Ajuriageña eta Francisco Basterétxea ziren besteak, hau nik gehitua) Madriden izan zirala Euzko Araudia edo «estatutoa» legeztatzeko zuzemenetan (Tramite) eta izenpetzeko.”

Martin de Ugaldé ren “Historia de Euskadi-V” liburuko 104gn arrialdea

“Zarautz’tik Debara, an egun batzuek egin eta Lekeitiora eta gero azkenik Bilbora. An zazpiren bat illabete egon giñan. Ez genuen askorik ikusten gure aita, egoera artan, egoera ikaragarria artan, Euzko Alderdi ko Buruetakoa zenez, etzun egoteko astirik izaten.”

Bertan izan ziren garaian bere aita “Luzear”ek ez zituen utzi bere eginbeharrak, idazten kazetarigintzan eta baita irratan ere, Radio Bilbon ere euskera saioak egin zituzten eta bertan Amalek eta bere ahizpa Itziarrek ere egin zituzten beren agerpenak.

Honela dio Xabier Arzelusek:

«Luzearen esperientzia oso baliagarria izan zitzairen Bilbon Euzkel Ordua antolatu zutenei. Are gehiago: Bilbon eginiko Ordu horietako batean Amaletxo Arzelus speaker-ak bere aitaren Neskamearen marmarrak monologoa irakurri zuen eta, ondoren, Garo usaina izeneko obratxoa, oraingoan Itziar Arzelus bere ahizparekin batera.²»

Amalek horrela jarraitzen du Bilbon gelditu zirenei buruz, bere aita tarteko:

«...aita Bilbaon gelditu zan.

Gero «Faxistak» gañean zituztela, iges egin bear izan zuten, jakiña! Eta Laredoraño iritxi ziran. Euzkadi galdua zenez, Euzkotarrentzat guda bukatua zala ta aal ziran guztiak erbesteratzeko alegiñak egin zituzten, baña asko ziranez ezin guztiak alde egin. Orduan, an ziran buruetakoak, gelditzen ziran gudariak ezin zituztela bakarrik utzi eta bereetako bik beintzat gelditu egin bear zutela erabaki zuten. Zein gelditu jakiteko zozketa egin zuten eta beste batzuekin, gure aitari gelditzea atera zitzaion.

(Naiz eta Amalek honela kontatu, beste alde batetik jakin dut ez zitzaiola berari tokatu bertan gelditzea baina, ez dakit ziur zer gaitik, bere kabuz erabaki zuen beste baten ordez bera gelditzea)³

Laredon atxilotu eta Santoñara eraman zuten, andik Bilbaoko Larrinagara eta azkenik errudun aundienekin Burgosko penalara. An bost urte terdi igaro zitun, lenengo urtea eriotz zigorra gañean zuela. Urte aren barruan asko erail zituzten, aien artean, Markiegi’tar Polentxi, Debako alkatea.

² XABIER ARZELUS DOMINGUEZ ek «BIDEGILEAK”en

³ Nik gehitutakoa (Leyre Arrieta Alberdik esan zidan «Radio Euskadi-La voz de la libertad» liburua egitako berak egindako ikerketetan hari aurkitu zuela)

BILBOTIK IPARRALDERA ETA ESPETXERA

Sendia banatu aurretik, sendi osoko argazkia egin zuten Bilbon.

Ama eta lau seme alabak iparraldera abiatu ziren eta aita Santander aldera abiatu zen gudariekin batera eta gero "El Dueso" penalean, "Larrinaga"ko espetxean eta Burgosko "Prisión Central"en pasa zituen hurrengo 5 urteak.

Ander Arzelus Burgosko espetxean (zutik, ezkerretik lehenengoa), 1938.

Joseba Rezola, Juan Ajuriagerra, Ander Arzelus, Luki Artetxe, Ignacio Unzeta eta beste hiru Burgosko espetxean.

IPARRALDEAN

1937an, Bilbo Frankisten eskuetan erortzeaz zegoela, iparralderantz abiatu ziren 4 neba-arrebak bere amarekin. Askain aldean bizitu ziren 1937tik 1940ra Donostiara itzuli artean, bertan ahal izan zuten eran ikasketak jarraitu zituzten. Honela dio berak:

«Bilbo erori baño pixka bat lenago ama eta lau anai arrebak Ipar-aldera joan giñan La Habana itsasontzian. Lenengo Kanbo'ra joan giñan an egun batzuek egin eta Urkurai izeneko erri txiki batera. An Alberdi'tarrak, Eibar'ko sendi bat ezagutu genuen, ama, Pepita Lesarri bere semea Iñaki, Itziar eta Arrate alabak. Aita Edorta Alberdi zan, gure aitaren laguna, aberkidea, bera ere gure aita bezela Santoña'n atxilotu zuten eta Cádiz'en espetxeratu. Auen bidez, Azkain'a juan eta baserri batean bizi izatera, Donibane Lohitsun ere bizi izan giñan eta guztira iru urte egin genitun Iparraldean.»

Amale ikasketa garaian

Iparraldean Alberditarrekin

1942an, 18 urtebetetzean espetxetik bere aitak Amaleri bidalitako gutuna

Bere aita, esan bezala, Santoñan atxilotu zuten eta ondoren «heriotza zigorra» ezarri zieten, Burgosko penalean igaro zuen urte oso bat eraila izateko zorian eta egunero ikusiaz bere espetxeko kideak banan banan erailtzen, berari noiz tokatuko zitzaion esperoan. Urtea igaro ondoren indultu baten bidez, heriotza zigorra kendu zieten eta horrela, arrisku hori gaindituta, espetxeratuta jarraitu zuen 1943gn, indultu bat zela medio, espetxetik irten zen arte.

Besteak beste horrela dio Xabierrek hauei buruz:

«Euskal presoek Santoñako El Dueson eta, ondoren, Bilboko Larrinagan bizi izan zituzten garai latzenak, gau erdian presoak ziegetatik dozenaka irtenarazi eta fusilatzeari ekin baitzioten frankistek. Ez zituen ordea heriotza giro honek euskal presoak kokildu. Larrinagako kartzelan, Espetxean izeneko aldizkaria argitaratzeari ekin zioten Luzearrek eta honen kartzelakideek. Aldizkaria EAJk kartzelan izan zuen argitarapena bilakatu zen. Eskuz oso txukun idatzitako aldizkaria eskuz esku pasatzen zuten, eta presoek izpiritua indartzeko artikulua idazten zituzten. Ez zen gainera aldizkarian kantarik falta. Aldizkari honen argitaratzea Burgosko Presondegi Zentralean segi zuten Luzearrek eta honen lagunek, oraingoan kartzelan zegoen inprentagailuaz ezkutuki baliatuz.⁴»

KOLDO MITXELENAK honela dio elkarrizketa batean:

- Entonces, no hubo posibilidades de iniciar una carrera y rendir exámenes oficiales.
- No, y durante la estancia de más de cuatro años en Burgos sólo salí una vez; fue un día de San Pedro a cantar en la catedral con el coro vasco que dirigía el tolosarra Orbegozo. Pero aquí, en este aprendizaje, y a falta de un reconocimiento oficial, se afincó toda mi vocación y toda mi carrera. Fue también aquí donde comencé a profundizar en la lengua vasca. Tuve la fortuna de tener cerca al donostiarra Ander Arzelus, que firmaba sus trabajos periodísticos con el seudonio de "Luzear".

- He oído hablar mucho de él.
- Pero creo que es una de las figuras vascas que tenemos olvidadas, demasiado No sólo como persona, que era excelente, sino como periodista v como escritor. Tenemos olvidadas estas figuras Que no son pocas, y algunas muy valiosas. Cualquiera que examine hoy los trabajos que publicaban entonces (y con esto me refiero a los tiempos anteriores a la República y durante ella) tendría elementos de juicio para juzgar de su valor. En ese tiempo había gente valiosa que era vanguardia para las letras y el periodismo vasco. Esto era sobre todo "Luzear": un gran periodista en lengua vasca. Era director de la página euskérica de El Día, y también, seguramente, el mejor crítico de teatro que teníamos en Guipúzcoa. Era un crítico exigente. En aquel tiempo había muchos que pensaban que bastaba hacer teatro en lengua vasca para hacer teatro, y "Luzear" exigía más, exigía que este teatro se representase con una alta calidad artística. De ahí que algunos se quejasen de su severidad en el juicio; pero sin duda que el crítico tenía razón. También escribió "Luzear", y sin firma, en *Eusko Deya*. Era hombre muy inteligente, culto y de muy buen criterio, aunque un tanto integrista, si hay que decirlo todo, en materia religiosa y moral. Con todo, cuando hacia 1933 se constituyó en Zumárraga la asociación de escritores en lengua vasca, mantuvo, en contra de la opinión mayoritaria (defendida entre otros por el difunto "Lauaxeta"), que

para pertenecer a una asociación de escritores en lengua vasca no hacían falta condiciones políticas ni religiosas; era necesario y suficiente, por definición, escribir en esa lengua. Creo que estas posturas frente al teatro y frente a esta asociación profesional lo retratan un poco. Éste fue "Luzear", con quien aprendí mucho a lo largo de los cuatro años que estuvimos juntos, hasta el día en que salimos de la cárcel de Burgos; y dio la coincidencia que fuimos los dos únicos en llegar a Donostia el mismo día en que pusieron en libertad al primer lote de los nuestros, el 13 de enero de 1943⁵.

⁴ XABIER ARZELUS DOMINGUEZ ek «BIDEGILEAK»en
⁵ Koldo Mitxelenak «Hablando con los vascos» 87-88 orldean. elkarrizketa batean.

Garai hartan sendia nola bizi izan zen zehazten digu Amalek beste idatzi batean:

"Alberdi" tarrak esan bezela, Eibartarrak ziran, eta orduan beren adiskide batzuek, Azkain'en, obeto esanda Azkain'go auzo batean erritik bi kilometrora bi baserrietan tokia ba-genula, eta ara joan giñan. Bi baserri edo basetxe ziran bai baña etziran utsak, bertakoekin bizitzeko baizik. Bata bestearen onduan ziran, gu, Mitxikoenea izena zunera joan giñan eta Alberditarrak Dolartxipia izenekora.

Erosotasun aundirik ez genun, urik gabe, argirik gabe... Gogorra izan zan; baña gazteak giñan eta... Gogorrena amarentzat izango zan noski naiz ta orduan ez giñan geiegi konturatzan. Gure lagunak ere berdin egon ziran. Oso nastua ez ba-nago negua zan eta jakiña egunak motzak ziran, eta gauak oso luzeak beraz. Indar gutxiko argi-ontziarekin... oso luzea eta ituna zan benetan! Bestela, egunez ondo ibiltzen giñan; noizean bein baserriko lanetan lagunduaz... Gure aita gurekin izan ba-genu... Etzan ala ere egoera atsegiña izango ez, baña guretzat beste gauza bat izango zan.

Izeba Miren bere 4 ilabekin Iparraldean

Ez naiz oso ondo gogoratzen, baña bi illabete gutxi gora bera, egon giñan baserrian. An inguruan etxetxo bat, oso etxe polita zegon, orrela giñala ba an bizi ziranak alde egin zuten eta bertara joateko zoria izan genun. Zoria, esan det alaxe izan bai zan. Etxetxo polita, beko aldea eta bizitza bat zitun, eta guretzat zoragarria izan zana batez ere, ARGIA eta URA zitula. Ura, baratzean arkitzen zan uraga (bomba) baten bidez igotzen zan etxera. Lana zan bai, baña pozik egiten genun. Iturburua zun izena eta esan dedanez oso etxe polita zan bere baratatzxoakin.

Gero, ikasturtea asi zanean, Azkain, errira joan giñan, bizi giñan etxea erritik bi kilometrora bai zegon. An, "Behereko Etxea" izeneko baserri batera, errian bertan zegon baserria zan eta ara joan giñan bizitzera. Nere anai arrebak eskolara joan ziran; nik amalau urte nitun, ikastola txikientzat besterik ez zanez irakasle batengana joan nintzan ikastaro artan. Urrengo bi urteetan, an iru urte egin genitun, gutxi gora bera. Urrengo bi urteetan ba, negua Donibane Lohitzune'en egiten genun eta udara Azkain'en, Donibane udaran oso garestia bai zan."

Ego aldeko bi edo iru sendi bizi giñan Azkain'en: Oñatibia'tarrak, eta Zinkunegi'tarrak ditut gogoan eta gu noski. Zinkunegi'tar Joseba eta gure aita aspaldiko lagunak zirala orduan jakin genun. Biak euskal idazleak eta abertzale sutsuak ziran. Ez det uste geigikerik esan dedanik, ez. Orrela ba alaba zarrenarekin adiskide egin nintzan, gutxi gora-bera nere adiñekoa zan; ondo elkar ulertu genun eta neretzat gauza aundia izan zan adiskide bat izatea. Ama eta lau senide ziran; Ane, nere laguna, Josu, Kepa eta Agurtzane. Anai zarrena, Andoni - gero nere senarra izango zana- Lannemezán (frantzian) bizi zan, baserri batean lanean. Laxter itzuli zan Azkain'era eta orduan ezagutu nun nere maitia izango zana, Zinkunegi'tar Andoni. Orduan oraindik ez nintzan ortaz ziur, noski, baña asieratik oso gogoko izan zitzaidala aitortu bear. Bi sendiak oso adiskide egin giñan; len aitatu dedanez gure bi aitak lendik ziran adiskide.

Iru urte egin genitun Iparraldean. Geiena Azkain'en, baño ez guzia. Neguan Donibane Lohitsun'era joaten giñan. Nik 12 urte nitun.

Sendia Donostian beren asabekin

1940an Donostian berriro

(1940) Emen giñan ba, Donosti'n ! Pozik etorri giñan bai benetan. Izeba bat genun emen, aitaren arreba, Bitorene. Gure aiton-amonaren etxean, Donosti Zaarreko San Jerónimo kalean, 23'gneko 3gn. bizitzan. Asieran denak ara joan giñan. Gure izeba bakarrik bizi zan, iru osaba, gure aitarekin ez dakit ziur nun baño Santoña aldean gelditu ziran eta ondoren "batallón de trabajadores" etan egon ziran.

Ortaz Donosti'n giñan, eta nik geiena maite nun lekuan gañera, gure Donosti Zaarrean!

Etzan garai ona, ez orixe! Guda ondorena zan oraindik eta gosea zan nagusi, "extraperloa" zeritzanean erosteko dirurik ez ba zenu beintzat eta guk gutxi genun. Izebak naiko lan bazun. Nere osabak, berarekin bizi ziranak "batallón de trabajadores" batean zeuden.

Gu etorri berriak... Ama "maestra" zan eta bereala asi zan etxean ikastaroak ematen eta ni "Frantzesak irakasten asi nintzan. Orrela bizitzeko aña ateratzen genun beintzat, baño gosea pasa genun.

Nik amasei urte nitun eta nere aizpak Itziar'ek amaika, Ander'ek 9 eta Iñaki'k 7. Ogia ere oso gutxi ematen ziguten eta txarra, baño okindegian guk baño diru geiago zutenak artzen ez zuten ogia, bein baño geiagotan artzen genun eta pozik jan gaiñera! Orduan ere, dirudunak bizi ziran ondo. Beti bezela...

AITARI BISITARA BURGOSKO ESPETXERA

Aita Burgosko espetxean izan zen garaian, senideak, behin baino, ezin izan zuten ikusi ahal izan, honela dio Amalek bisita hari buruz:

Aita Burgosko espetxean, ikusi ala, ezkerretik hirugarrena bigarren ilaran.

"Gure aitak Burgos'en jarraitzen zun, naiz ta ez dakit len aitatu dedan, urte edo urte t'erdira eriotz zigorra kendu eta 30 urtekoa jarri zioten. Onak lasaitasun pixka bat eman zigun noski, baño ala ere espetxean jarraitzen zun.

Bein bakarrik jua aal izan genun bera ikustera, ez bai genun dirurik Burgos'era joateko. San Pedro egun batean izan zan, urtea ez naiz gogoratzen. Lau anai-arrebak eta ama joan giñan eta baita bi osaba ere, aitaren anaiak. San Pedro Burgos'ko zaindaria zanez ikusi eta berekin egoteko zoria izango genulakoan. Pentsa, goizean Meza Nagusirako irten ziran, "catedral" ean abestera. Ea nolako abesbatza zuten espetxetik atera eta "katedralera" eramateko! Franco'ren garaian zan gero!

Orrela ba berekin, aitarekin alegia, aurrez aurre egoteko itxaropenrekin joan giñan. ¡Baita zera ere! "barrote" atzetik ikusi genun. Jende asko giñan gañera, denak itxaropen berarekin. Ainbeste jendekin ezin genun elkar ulertu ere. Oso gaizki egon

giñan. Urrengo egunean gelditzeko asmoa artu genun, baña nik ez nun nai ikusi iñola ere aita era ortan. Urrengo egunerarte gelditu giñan, baña etzan ziur ikustea eta berriz ikusi ezker ere aurreko egunean ikusi genun bezela ikustea gertatu ziteken. Oso gaizki gelditu nintzan eta berriz orrela ikustea ezin nun jasan. Nere osaba ¿? ezkontzen zan gañera urrengo egunean eta etxera joatea erabaki nun. Damutu zitzaidan benetan, urrengo egunean. gure ama eta aizpa, Itziar, aitarekin egon baitziran aurrez aurre! Au gogoratzean, oraindik ere, bene benetan damututa eta itun gelditzen naiz."

1942an, otsailean bere aitak espetxetik Amaleri bidalitako gutuna 18 urtebetetzean.

ESPETXETIK IRTEERA

Gazteluan bere emaztea, Amale Itziarrekin 1943an

Honela kontatzen digu Amalek:

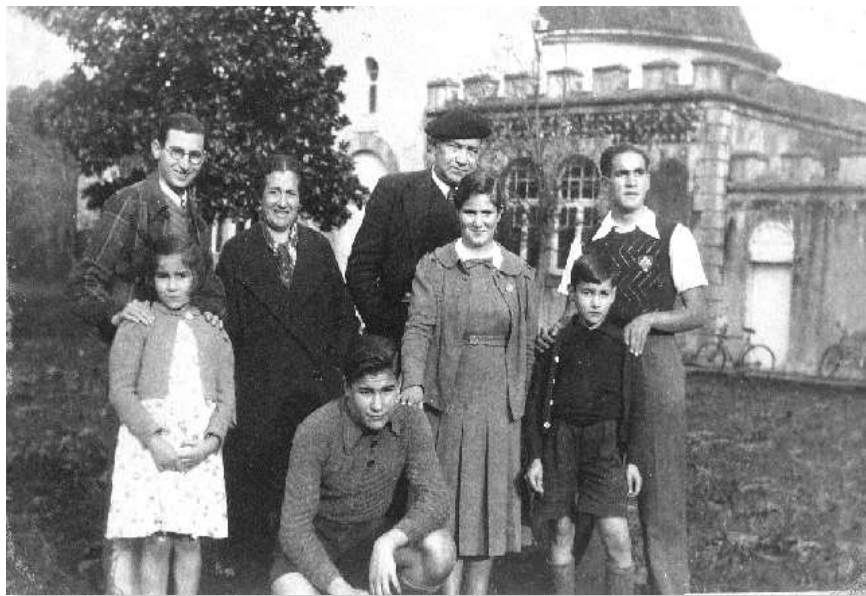
"1.943'an ilbeltzan 13an irten zan.

Arratsaldean, illuntze aldean etxian giñan, gure ama irakastaldia (clase) ematen ari zan. Ala giñala etxeko txirriña. Iñoiz ez naiz astuko izeba Bitorene, aitatzxo, aitatzxo esanaz irten zan atera eta berak ere etzekin nola bururatu zitzaion ori esatea ta ez berak eta beste iñork uste ez genuna AITA ZAN! Ezin genun sinistu ere... Ezin det iñola ere une artan gure... nola esango nuke... egoera, gure barrena nola genun. Gure

ama len esan dedanez irakaskintzan ari zan eta aita ikusi zunean ondoeza izan zun, ez da arritzekoa orrelako ustekabea... ustakabe zorionsua... Gure amak ea zergatik etzigun ezer esan galdetu zion eta "sorpresa" edo ustekabea izatea nai izan zulako erantzun zion. Orrela ba aita etxean genun! Ezin genun sinistu, berriz esanda ere. Eta, berriz esanda ere ezin det adierazi gure poza gure orduko egoera."

SENARGAIA, ANDONI ERE, IHESLARIA

Erbestean Andoni ezagutu zuen 1940gn urte inguruan, bera “profugo” zen Francoren ejertzitoan ez aritzearren, gudaren hasieran 16 urte besterik ez zituen eta iparraldean erbesteratuta zegoen bere beste 5 anai-arreba eta amarekin, anai zaharrena Gotzon, gudaria izan zen eta atxilotu ondoren “batallón de trabajadores” en zigortuta egon zen eta 21 urteekin hil zen. 1938 bukaeran bere aita ere, Joseba Zinkunegi sendagilea Bartzelona “erori” zenean sendiarekin bildu zen berriro iparraldean. Andoni bezala Joseba bere aita ere, erbestean bizi behar izan zuten 1948rarte.

Andoni Zinkunegi sendiarekin iparraldean . 1939an

Andoni nekazari lanetan 1944an. Garai artan beste lan ezberdin askotan ibili zan ere, arozgintzan, sukaldaritzan etab.

Joseba Zinkunegi, Ander Arzelus “Luzear” bezala, euskal idazlea zen eta elkar ezagutzen ziren guda aurretik beren euskararen aldeko lanen ondorioz. Harreman horiek zirela eta Amale Aneren laguna egin zen erbestean eta euren harremanetan Aneren neba Andoni ezagutu zuen. Amale 1940 aldera Donostiara itzuli zen eta Andonik ezin izan zuen itzuli, legez, 1948an Francok gudako “profugo”eri amnistia eman zieten arte. Amalek ez zuen etsi eta 1943an Madrildik bere “lagun”⁶ Andonirekin harremanak berrirotu zituzten gutunen bidez, eta horrela izan ziren 1948rarte, bere paperen artean aurkitu ditut beren artean izan zituzten harremanen berri. Frantzia, beraz Iparraldea ere, alemandaren menpean zegoen garai hartan, munduko bigarren guda oraindik ez zen bukatua, eta gutunak

⁶ Garai hartan bren arteko harremanetan “Lagun” hitza erabiltzen zuen Andonik oraindik

“zentsuratuak” zeuden, horren lekuko ditugu garai hartan Andonik bidalitako gutun eta postalak, bertan ikusi daitezke “CENSURADO” eta horrelako zigiluak.

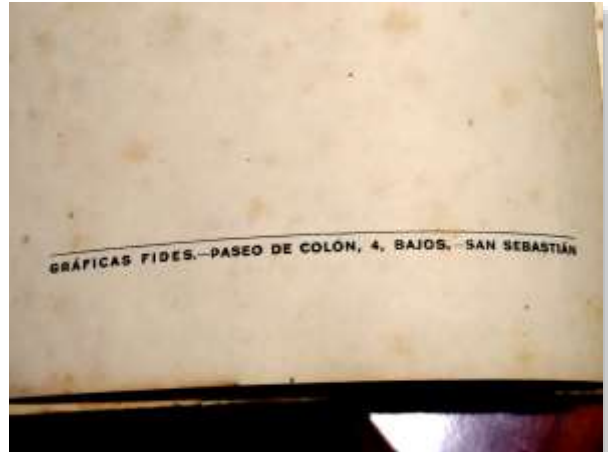
Lehenengo gutunak erdaraz idatziak dira, berak kontatzen duenez “zentsura” pasatzeko ez zegoen euskaraz egiterik, tartean aurkitzen dira beste batzuek euskaraz, hauek bere aitak Alderdiarekin zuen harremanen bidez bidaltzen zituzten zentsurak pasa gabe eta batzuek eskuz esku lagun bateri pasa eta arek “frantziatik” zuzenean bidalitakoak direla nabarmena da. Horretan ere borrokatu behar izan zuen Amalek, ez zuen ezkongaietako harremanetan bizimodu erraza izan ere.

Au “eskuz-esku” bidalitakoa dela ikusi daiteke, gutun-azalean ikusi daiteke “Diez de Ibarra”k Hendaia tik bidalia dela, hau Narkisek, Andoniren lagun minak bidali zuen Hendaia tik, segurki, bera Donostian izanda gero eta eskuz esku jaso ondoren.

1940/1948 BERRIRO DONOSTIAN

Amale Donostiara itzuli ostean, frantsesa erakusten aritu zen, besteak beste, Madriler joan behar izan zuen arte bere aitarekin egoteko. 1944tik, Madrildik itzuli ondoren Kolon pasealekuan 4an zegoen "Gráficas Fides" inprimategian lanean aritu zen idazkaritzan (Ataungo Beneditarrekin zer ikusirik zuen eta Elvira Zipitriaren lagunak zirenez bere bidez lortu zuen lan ura, berak kontaktzen duenez bere idatzi batean) 1949 arte bertan jarraitu zuen, urte hartan, Elvira Zipitriaren eskaera jarraituaz, bere etxean, San Jeronimo kaleko 20an 4 garren solairuan, IXILPEKO IKASTOLA, zabaldu zuen arte. Baina hau geroko istorioa da.

Graficas FIDES en egin zuen lana Donostiara itzuli ondoren 1940 tik 1948a arte

Garai honetan ere etzan geldik egotekoa izan eta besteak beste, "Schola Cantorum" eko koroan abestu ohi zuen. Antzezlanak ere egin zituen, bere aita Luzear espetxetik irten ondoren berak eratutako taldean bere zuzendaritzapean.

"Schola Cantorum"eko koroan eta antzezlan batean

Bere ahizpa Itziar eta koinatak izango ziren Agurtzane eta Anerekin

Eujeni, bere lagun mina eta beste lagun batzuekin

1943/1944 AITA INDULTATUTA, MADRILERA ATZERRIRATUA

Bere aita Ander Arzelus, esan bezala, 1943ko urtarrilaren 13an etxeratu zen indultuari “esker”. Berrito lanean hasi behar eta Donostian arkitu zuen lana bertan hiruzpalau hilabetetan aritu ondoren, Madrildik agindua hartu zuen gutxienez etxetik 250 kilometrotara erbesteratu beharra zuela.

Madrilgo kaleetan 1943-44ean. Ander, Amalia, Amale eta Iñaki

Bere lagun Joseba Rezola eta sendiarekin Madrilen 1944ean

Honela dio Amalek:

Aurre artan, kalean lagun bat arkitu zun, Nemesio Leal, Donosti'n dagon Garage Leal'eko nagusia. Onek, Madrid'en bere bearra zula adierazi zion, an bere ekintzen, -bat baño geiago bai zitun- Egoitza Nagusia zegola eta arako zula bere bearra. Gure aitak, Euskal Erri'tik kanpora naikoa egon zala, eta ez zula berriz alde egiteko asmorik, erantzun zioun baña urrutiratzeko agindua jaso zunean, bereala idatzi zion gertatzen zana adieraziaz eta lenago ezetz esan ba-zun baietz esan bearra zula. Horrela ba, andik egun batzuetara an joan zitzagun Madrid'a. Etzan bukatu onekin, an, esaten zigunez espetxean bertan baño ere okerrago zegon. Espetxean euskaldun jendeakin zegola eta Madrid'en berriz bakar bakarrik. Horrela ba etxia arkitu ziguten eta an joan giñan sendi osoa. (1943ko) Lorailak 15ean, San Isidro eguna, Madridko jayak ziranean iritxi giñan, ain zuzen. Urte terdi inguru egin genun Madridenten!...An aita gurekin genun, alde ortatik oso ondo, baña an egon bearra etzizaigun oso atsegin. Nik an, Madrid'en bete nitun 20 urte. Urte t'erdia eman genitun an; zigorraren sei bat illabete igaro ziranean, zigorra kendu bai zioten orduan bereala emen, Euskal Errian, lan billa asi giñan, orretarako gure aitak idatzi eta itz egin zun, bizi izateko aña irabazi ezkeron naiko zun. Andik illabete gutxira, Ernanin zan "Almidones Remy" olan, idazkola lana eskeiñi zioten eta aguro asko bayezkoa eman ere! Eta esan dedanez urte t'erdia lana arkituta etorri giñan gure Erri'ra. Madridenten, bere lanaz gañera, badakigu ixilpeko lanean jarraitzen zula, naiz berak ezer esan ez.

1944.ngo Iraillan etorri giñan Donostira, poz-pezik. Aita, esan dedanez, Ernanin así zan lanean. Lan ontatik kanpo bereala así zan gaztedia biltzen.

Ernanin lanean ari zela, Donostiko Aurrezkitetik Zuzendari zan Lamfus jaunak deitu zun. Len esan dedanez, ortxe, Donostiko Aurrizkitetik jardun zan lanean, 16 urte zitunetik 1936gna arte. Lamfus jaunak deitu zun ba eta bertan lanean así bear zuela esan zion. Gure aitak par egin omen zun, orí ezinezkoa zela esanaz, baña Lamfus jaunak ba zun indarra, itxuraz, eta bertan lanera sartzea lortu zun. Benetan eskertzekoa izan zan gure aitaren alde egin zuna!

*Baña onegia zan luze irauteko!*⁷

IPARRALDERA IHESLARI

Ez ziren garai lasaiak izan hauek ere, bere aita, “Luzear”, ez zen geldik egoteko jaioa eta isilpean alderdian lanean jarraitzen zuen, “Gipuzkoako buruzagi nagusia” bihurtu zen. Eta ez bere idazlanetan bakarrik, gazte taldeak ere biltzen zituen bere erakusketak jarraitzeko Santa Maria elizan adibidez eta beste isilpeko lanak, askoz ere arriskutsuagoak ere egiten jarraitzen zuen...

Bitarte horretan, lehenago bezala Madrilen, Koldo San Sebastian historialariak dioenez, EAJren buruzagi

⁷ Amalek berak kontatutakoa bere idatzi batzuetan

nagusi bihurtu zen Gipuzkoan. Horiek ziren alabak esaten dizkigun aitaren "lanak". Ikus Koldo San Sebastián, "Ander Arzelus", *Euzkadi* 1986/09/18. "Lan" horietako bat 1945eko ekainaren 1ean egin zuen. Egun batzuk lehenago, Joseba Rezola Euskal Erresistentziaren buruzagi nagusietako bat atxilotu egin zuten Madrilan, eta, egun hartan, Iruna zekarten epaitzera, bi guardia zibilen artean. Madrilgo geltokian Pello Irujo inguratu zitzaion Rezolari, ihes egin behar zuela esatera. Hernanin igo zen Arzelus. Aurrez aurre eseri, eta euskaraz esan zion zerbait presoari. ⁸Donostiako geltokian ihes egin zuen Rezolak. Arzelus traban jarri zitzaion guardia zibilei. Pentsatzekoa da, gainera, Luzearek eskuratu zizkiola Donostian ezkutatzeko lekuak, harik eta Iparraldera pasatu zen arte, handik bi hilabetera (Ikus Eduardo Jauregi Beraza; *Joseba Rezola, gudari de gudarís. Historia de la Resistencia*, Fundación Sabino Arana, 1992)⁹.

Bibotea ere utzi zuen "ez zezaten ezagutu"

Haien ondorioz laster polizia frankista bere bila joan zitzaion alde zaharreko etxera eta bertatik bere sendiaren laguntzaz ihesi ahal izan zuen haien eskuetatik, honela dio Amalek.

»Gau batean, nere bizi osoan iñoiz aaztuko ez dedan gaua, bi polizi azaldu zitzaizkigun gure aitaren billa. Gure amak, aita etxean ez zala esan eta ikustera sartu nai zuten, baña "Fuero de los españoles" zala ta, "mandamiento judicial" ik gabe, etxe batean ezin zirala sartu eta etzirala sartuko esan zien.

»Pero, señora, si su marido no está en casa, déjenos entrar a comprobarlo.

»Gure ama, berean gogor; ez zitula sartzen utziko, eta aserre bizian aginduaren billa joan ziran, kanpoko atean polizi bat eta kaleko sarreran beste bi utziz.

»Minutu bat galtzerik ez zegoen, aitak oso argi baitzun ezin zutela arrapatu, geiegi zekila ta oso arriskutsua gertatuko zala. Nolabait iges egin bear zun, baña, nola? Gu irugarrenean bizi giñan, eta soka baten laguntzaz bigarren bizitzako balkoi batera jexten aalegindu zan, baña alperrik, ezin beko bi poliziak ikusi gabe egin. (...)

»Gure sukaldeak barne-bide bat zun zuzenean, baña bereala biurguneak zitun bi aldetara, esku-bitara joz komunera iritxi zintezken eta ezker aldera egiñez, kaleko atera. Biurgunea zan zatian sapairik ez genun, arritzekoa bada ere, eta onen ordeztellatua genun gañean, baita laugarren bizitzako bi leio ere. Bitxikeri onegatik, aal zan moduan aita laugarren bizitzako leio batera igotzen lagundu eta bizitza ortan sartuz, andik tellatura irixteko

aalegindu bear zula pentsatu genun. Baña au guztia zaratarik gabe egin bear genun, bi arrazoigatik batez ere: bata, atean zegon poliziak ez zun ezer entzun bear; bestea, laugarrenean bizi ziranak lagunak izan arren, auek esnatzea arriskutsua zan, soñurik entzuten bazuten, karrasirik edo egin zezaketen ta. Nola edo ala lortu zun goiko leio batera igo eta bizitzan sartzea, bi semeen laguntzari esker, eta an, argi-zulo batetik tellatura ateratzea, Anderrek (seme zaarrenak) lagunduta. Orduan onek esan zigunez, aita tellatuan ondo utzi zun eta berri onek pixka bat lasaitu gindun; etsaien atzaparretatik iges egin zun beintzat! Bereala oean sartu zan beste guztiak bezela.

»Andik pixka batera, antxe ziran berriro ere gure "lagunak", sartzeko baimena aldean zekartela. Ezin zuten sinistu aita an ez zegonik, eta ikusketa artan etxe guztia arakatu zuten, oi azpi, arasen atzekaldeak, eta abar. Oso asarre ziran amarekin, ez zuten ulertzen ta, zergatik bialdu zituzten aginduaren billa, aita an ez bazan.

»Kezkatuta euki gindun gau osoa, aita tellatuan bakarrik... gaez... nola egongo zan ez jakiteak!

»Urrengo goizean, ondo zegoela esanez, mezu bat bialdu aal izan zigun.

»Tellatuko ibillerak geroago, berekin itzegin aal izan genunean, jakin genitun. Etxeko ataria San Jeronimo karrikan izan arren, bizitzak Puerto karrikako izkiña ere artzen zun. Ortaz, aita tellatura irten ondoren, Puerto kale aldera joan, eta ango balkoi batean sartu eta antxe egin zun gau osoa.

Etxe artakoak ezagunak ziran, eta auek Puerto kaletik ateratzen utzi zuten.

»Une artako arazoa gainditu bazun ere, ez da bearrezkoa, andik aurrera ezkutuan ibilli bearko zuela esatea. Donostin eman zitun illabete batzuk, baña ortarako bizarra utzi zun. Eta orrela, iñork eza-gutzen ez zuela, ibillalditxoak ere egin zitun irian zear. Orrela ezin zula jarraitu, eta "beste aldera" joan bear izan zun, 1946an».

⁸ Beste kontakizunik ere irakurria dut ihesaldi honi buruz: Ander mozkor itxurarekin sartu zen trenean eta Rezolaren ondoan bertsoak botatzen hasi zen eta horrela bertsoan esan zion non jausi behar zuen trenetik guardia zibilak ezer ulertu gabe...

⁹ Inazio Mujika Iraolak «Luzear» liburuan

1943-1948 EZKONGAI ALDIA, GUTUN BIDEZ!

Baina Amalek ere bere bizia jarraitu beharra zuen, bere senargiairekin harremanak ez ziran batere errazak, Madrilen zirenean hasi ziren beren arteko harremanak lehen esan bezala, gehien bat eskutitzez egin behar izan zituzten, baina asmatu zuen Andonik beste aukera bat, bi urtez, 46 eta 47an, Donostiako estropadak medio, irailaren lehenengo bi igandetan Donostiara itzultzen zen ezkutuan, lehenengo igandean beste aldeko itsasontzi batean bertara inguratu eta itsasoan Donostiako beste itsasontzi batera salto eginaz iristen zen eta astea Donostian igaro ondoren, bigarren igandean bidaia alderantziz eginda, Iparraldera bueltatzen zen.

Polizientzat ez ezaguna izateko, bibotea ere utzi izan zuen 1946 urtean, argazkian ikusi daitekeenez.

Amalek eta Andoni "biboteekin" Donostian 1946 an

Andoni Donibane-Lahitzunen 1947ko gabanetan

Beren artean bidaltzen zituzten argazkiak mezuekin

Batzuetan bera joaten zen iparraldera ahal zuenean, hau etzeen erraza ere, garai hartan ezen erraza pasaportea lortzea eta muga isilpean igaro behar izaten zuten ere, itsasoz edo mendiz.

Kontuan izan behar da ere, Andonik munduko bigarren guda Frantzia pasa behar izan zuela, alemaniarrek Frantzia menperatuta zeukatenean, berak Iparraldetik alde egin zuen Parisera, han urte bat inguru pasa zuen, bertan 1943/05/01etik 1944/06/09ra "ZATOSTE" errestanteant "Chef-Magasinier" bezala aritu zen lanean orduko ziurtagiriaren bidez jakin dugunez. Baina ezen geldik egon han ere eta erresistentziarekin isilpeko lanetan haritu zela alemaniarren aurkako borrokan, berari entzuna diogu.

1944 udara aldera, berriro iparraldera bueltatu zen, bertan besteak beste nekazari, arotz eta sukaldari lanetan aritu zela ere jakin dugu beren artean idatzitako gutunen bidez, Amalek "Restaurant Leturio", Mlle. Etcheto kalera ere bidali izan zizkion gutun batzuek adibidez.

E.A.J. Alderdian EGI ko militante jardun zen garai hartan ere.

Donibaneko "BEGIRALEAK" dantza taldeko kide izan zen ere, dantzari eta atabalari bezala, haiekin bidai asko egin zituen, besteak beste Brighthon (Ingalaterran) eta Nizan ere izan zirela dakigu argazkien eta garaiko aldizkariaren bidez.

Dantzaria eta atabalaria ere izan zen DONIBANEKO BEGIRALEAK taldean

BRIGHDON, Ingalaterran ere izan ziran.

1946-V-26an Libornen, "errikatuok" deitzen zioten beren taldetxoari.

Nizan 1946ko urrian

Euzko Izate Agiria 1945ean

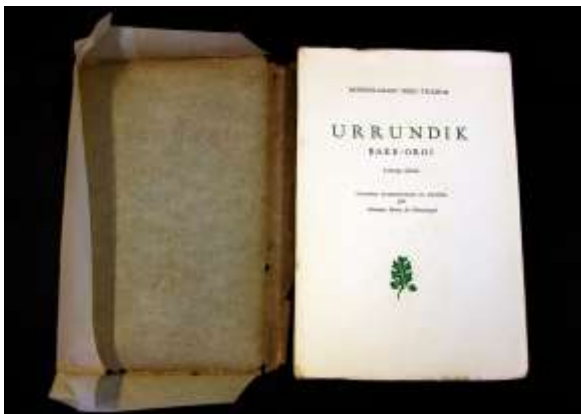
1946-47 "Leturio"-n sukaldaritza lanetan hari zenean

TELESFORO MONZONEN LAGUNTZAILE

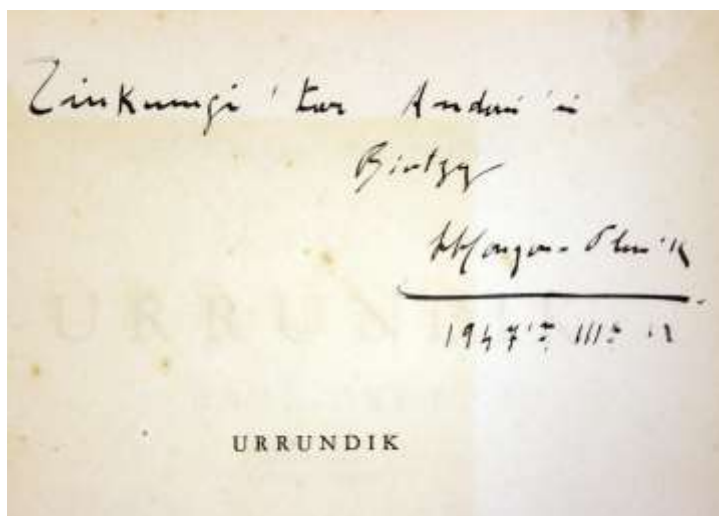
Besteak beste, Telesforo Monzonen euskarazko lan batzuen zuzentzaile lanetan aritu zen ere. Bi liburu aurkitu ditugu Monzonen eskaintza eskuz idatzia, bere laguntza eskertuz.

GUDARIEN EGINAK - alerkietan, Telesforok idatzia Donibanen 1948an

URRUNDIK BAKE DROI Telesforok idatzia Donibanen 1947an

1948 - IHESLARIEI AMNISTIA - EZKONGAI AZKENALDI ZORIONTSUA

Horrela gauzak, 1948an Francok gudako "iheslariei" amnistia eman zietenean, Andonik buelta egin ahal izan zuen hegoaldera, bere aita Josebak hilabete batzuek lehenago Zarautza itzuli ahal izan zuen ere.

Bere aita, Ander, iparraldean erbestean jarraitzen zuen, baino berak bere bizia egiten jarraitu behar zuten eta hainbeste urte banatuta pasa ondoren, behingoz izan zuten aukera ezkongai aldia hilabete batzuetan elkarrekin bizi ahal izateko, garaiko argazkiek ez dute zalantza handirik uzten, garai politak izan zirela bien artean igarotakoak bere lagun eta senideekin.

1948 - EZKONTZA

1948go azaroak 27an Donostian, Zinkunegitar Andonirekin ezkondu zen.

Garai artan bere aitak iparraldean politika lanean jarraitu zuen, EBBko lehendakariorde izan zen Iparraldean eta beste lan askoren artean Euzkadi Irrati-isilpekoa antolaketan eta zuzendaritzan ere hartu zuen parte, lan haietan zeukan eskarmentua zela eta.

Horrela dio Inazio Mujikak "Luzear" eri buruz:

Carte d'identité d'étranger temporaire. Arcelus, Andrés. Profession: Sans. 10 decembre 1946. Delivrée 30 decembre 1946. Lieu de résidence et adresse au moment de la remise de la carte: Pau 4 rue des Anglais".

Beste aldean, Donibane Lohitzunen bizi izan zen, Villa Briseis-en, EAJk alokaturiko etxean. Bertan sortu zuten Joseba Rezolak eta biak, alderdiaren aginduz, isilpean emititzen zuen Euzkadi Irratia. Harekin batera bizi ziren irratiko beste kideak ere: besteak beste, Leonardo Salazar eta Iñaki Durañona. Luzear irratiko zuzendaria izan zen, eta euskarazko egitarauaren arduraduna. Behin baino gehiagotan eten zuten Donostiako "Radio San Sebastián"eko emisioa Francoren kontrako aldarriak jotzeko. Bere kronikak Gorrititar Imanol izenordez izenpetzen zituen. Alderdi aldizkariko kontseiluan egon zen, eta Euzko Deya aldizkarirako ere hainbat artikulua idatzi omen zuen, izenik gabe.¹⁰

Xabier Arzelusek hau ere gehitzen digu:

Garai berean, EBBko presidenteorde izendatu zuten.

EBBko lehendakariorde izan zen Iparraldean. Alderdiko txosten eta gutunetan "Anselmo" izena erabiltzen da hartaz hitz egitean (EBBko lehendakaria, Doroteo Ziaurriz, "Dionisio" zen): Ander, Andrés, Luzear, Imanol, Anselmo.¹¹

¹⁰ Inazio Mujika Iraolak «Luzear» liburuan

¹¹ XABIER ARZELUS DOMINGUEZ ek «BIDEGILEAK»en

BERE AITA "LUZEAR" EN AZKEN DENBORALDIA

Bere aitari buruz jarraituaz, honela dio Amalek:

Bi urte inguru egin zitun Ipar-aldean. Donibanen lenbizi eta azkena Bayonan Anglet auzoan. An bere lanean jarraitu zun eta besteak beste ixilpeko Euzkadi irratiko arduradunetako izan zan.

1949ngo asieran ondoezik jarria zan. Etzirudin gauza aundia zanik baña ondo jartzen etzanez, gure ama, "muga" nolabait igaro eta beregana eraman zuten. Bere azkeneko lau illabeteetan beintzat etzan bakarrik egon. Etzuten argi ikusten zer zun eta Parisa eraman zuten ango sendagille ospetsu batek ebakuntza egin ziezaion. Iriki arte, minbizia izan zitekela iruditu arren, ez zuten au argi ikusten, baña iriki zutenean ondo zabaldua zegola arkitu zuten.

1949an, alegia, Dagonillak 15ean bete zitun 51 urte eta 27an il zitzaigun.

Amalia, Amale, Itziar eta Ander biboteekin

Amalia eta Ander.

Joseba Zinkunegirekin 48-ko Aberri Egunean

Iparaldean 1949an

Amale bere lehenengo haurdunaldian, azkeneko argazkia bere aitarekin, 1949ko uztaian

Bi edo iru egun aurretik, iltzeko zorian zala jakinik nere anai-arrebak, mendiz joan ziran. Mendian zakurrak ere bota zizkieten eta oso gaizki ibilli ziran baña garaiz eta osorik iritxi ziran beintzat.

Ez genun ere Donostira ekartzeko era izango genunik uste, baña Muñoatarrak, orduko Donostiko sendi ospetsuenetakoa, Donibanen bizi ziran eta ayek egin zuten gure alta Donostira ekartzeko bear zana.

Ekarri zuten ba gorputza Donostira, baña il da gero ere ezin izan zuten pakean utzi. Arratsaldean ekarri zuten. Gure ama eta Itziar aizpak berarekin etortzeko baimena izan zuten. Ander eta Iñaki anayak, berriz ere, mendiz etorri bear izan zuten. Arratsaldean ekarri, esan dedanez eta urrengo egunean, amarretan illobiratzeko gelditu giñan, iritxi giñanean arritu eta minduta illobiratua zala arkitu genun. Ango apaizak esan zigunez, goizeko zazpirak aldera "Poliziak" azaldu omen ziran illobiratzeko aginduz, izkillu eta guzti azaldu ere; apaizak, bildurtuta ezin izan zun ezer egin.

Ez uste onekin guzia bukatu zanik, elizan ere izan genitun itilluak Illetak Donosti Zaarrean dagon Santa Maria elizan, goizeko amaiketan izango zirala gelditu giñan, baña arratsaldean Santa Mariako parrokoak deitu zigun, Gobernadoreak deitu zula, goizeko zortzi terdietan egiteko esanaz. Urduri zan eta oso bildurtuta eta guk eskubidea genula esan arren, alperrik zala ikusi genun. Bereala irratira deitu genun; Ángel Molina zan orduan esaten zanez bertako "speaker"; aita oso maltea zun eta gertatutakoa adierazi eta irratiz ordu berria adieraztea nai genula esan genionean, berealaxe esango zutela eta orrela egin zun. Gero jakin genun -ez berak esanda-1.000 pezetako "multa" izan zuela.

Orrekin zera lortu zuten, 8,30etan zala jakin zutenak ordu ortan eliza bete zuten eta jakin etzutenak 11etan joan zirenak berriro eliza bete zuten eta apaizak Ander aipatu zuen ere naiz eta ez izan elizkizuna, beraz bi aldiz egin zitzaion illeta.

Oitura zanez, etxe atarían maya jarri genun izenpeak jasotzeko, emen ere jende asko bildu zan "cola" luzeak egiñaz.

Il da gero ere ezin izan zuten pakean utzi, bere bildur zirala esan diteke.

Oneraino Amalek garai artako gertaeraz idatzitako lantxoetako batetik hartuta.

"Radio Euskadi- La voz de la libertad" liburuko 133gn arrialdean

"Luzear" bere idazlanetan azken ordurarte.

Amale bere lehenengo ahurdun zegoela 1949an azkenetako argazkia bere aita, ama, senar-gaia eta Rezolaren emaztea eta alabarekin (Joseba Rezolak ateratako argazkia)

«1949ngo hasieran ondoezik jarria zen. Ez zirudin gauza aundia zanik baña ondo jartzen etzanez, gure ama, "muga" nolabait igaro eta beregana eraman zuten»

Lourdesen 1948-02-11an

Lourdesera joan ziren 1948ko otsailean, bertatik bidali zien bere senideei postal hau.

1949/1964 - ONDORENGOAK

AMALE AMA

Horretan ere ez zuten denbora galdu, 1949'tik 1964 bitartean 9 seme alaba izan zituzten.

1949-09-07an Amalek lehenengo semea izan zuen, Ander.

1951-02-12an Jon Andoni

1952-06-21an Amale

1954-05-10an Miren Lide

1955-09-10ean Lirañe

Lirañe zoritxarrez ez zen luzaroan bizi, 1956-04-15ean, 7 hilabete zituela enbolia batek jota zendu zen bere aitaren besoetan, garai ilunak haiek ere, baina ez zuen amore emango eta urtebete orduko,

1957-09-08an Koruko

1960-02-25an Eneko (20-01-2020)

1963-08-07an Onintze

eta 1964-12-18an Itxarone.

Itxuraz ez zuen nahiko 8 seme alabekin eta beharrea aurkitzen zen emakume baten ume bat ere hezitzen lagundu zion, hau Aitor zen izenez.

Ez zuen ere nahikoa izan eta gero bilobak ere hezitzeko lanetan ez zuen amore eman eta bat baina gehiago bere etxean izan zituen gurasoak laguntzeko, beren lanetan zeudenean.

1972/2001 - AMONA AMALE

48 urteekin amona izan zen lehenengo aldiz, geroztik beste bederatzi izan zituen ere.

1972an **Ander** Zinkunegi-Ulazia jaio zen Donostian

1977an **Lartaun** Zinkunegi-Ulazia jaio zen Donostian ere.

1983an **Garikoitz** Otaño-Zinkunegi jaio zen Larratxon

1984 urtean **Maitane** Ayestaran-Zinkunegi jaio zen Tolosan

1985 ean **Etxaun** Otaño-Zinkunegi jaio zen Larratxon

1987 an **Aitzol** Ayestaran-Zinkunegi jaio zen Tolosan

1988an **Uxue** Irurueta-Zinkunegi jaio zen Elgorrin

1993an **Andoni** San Martin-Zinkunegi jaio zen Donesteben

1993an ere **Eñaut** Iparragirre-Zinkunegi jaiotzen Etxalaren

1991n **Josu** Irurueta-Zinkunegi jaiotzen Elgorrin

2001ean azkeneko iloba, **Aimar** Iparragirre-Zinkunegi jaiotzen Etxalaren

Aitonaren azkeneko argazkia Amale eta bilobekin 1993an

1989an 8 seme-alabak aita eta amarekin

2007/2015 - AMALE BIRRAMONA

Bost birbiloba ezagutu zituen ere, Adur, Beñat, Intza, Nerea eta Ekain.

2007an **Adur** Zinkunegi-Asensio Donostian

2009an **Beñat** Zinkunegi-Asensio Donostian

2014an **Intza** Karasatorre-Ayestaran Etxarri-Aranazen

2014an **Nerea** Zinkunegi-Beloki Pradejonen

2015ean **Ekain** Juanena-Irurueta Elgorrin

2014/ 90gn URTEMUGA

Beste askotan bezala, Altzako *Martilun* ostatuan ospatu zen bere 90gn urtemuga, eta behingoz sendi osoa bildu ginen.

Sendi osoa

Bilabak, birbilabak eta beren bikoteak

Seme alabak

LAROGEITAMAR URTE

Milabederatzireun
ogeitalaugarrean
otsailak emeretzin
jaio zifian Donostiyan.
Lenengo alaba izanik
gurasoak poz-pozean
izena jarri zizuten
Amale amaren antzean.
Geroztikan jaio ziren
iru anai arreba
seirak elkartuta bizitza
alde zarrean eginda.
Antxe izan zenituzten
kontatzeko istorio pilla
orregatik ementxe zera
larogetamarrak beteta.

Bamalez egun batean
guda garai urrun artan
igesian joan bear eta
muga bestaldera pasa.
Askainen iparraldean
artu zenuten ostatu
ainbat familin moduan
an bizi ta an jostatu.
Ane lagun onarekin
bizi modua goxatuz
egunak ola pasa eta
ezin etxera bueltatu.
Al zen modua bizitza
ala bear antolatu
Donostira itzuli arte
iparraldetaz gozatu.

Anen bidez iritsi zan
zure biziko gizona
anai dotore galanta
aukera paregabea.
Ongi probextu zenuen
ezagutu zenun artan
lagunaren arrimoan
urbildu zinen aitana.
Eta Andoni´k nola ez
zearo lilluratuta
berarekin ezkontzeko
maitemindu zela eta.
Begitara begiratu
zalantzik ez zenuen izan
baietza eman zenion eta
elkarrekin ordutikan.

Gero berroitazortzian
azillan oitazazpian
baietza eman zenioten
elkarri apez aurrean.
Andik aurrera famili
andia izan zenuten
iru mutil eder eta
alabak berriz ziran sei.
Auek eman dizkizute
amaika biloba eta
oietatik bi neska dira
besteak ordez mutillak.
Bi birbiloba ere baituzu
mutiko koxkor ederrak
irugarrena bidean dezu
auxe nexka poxpoliña.

Enera ekarri zaitugu
urtemuga ospatzera
urtero ospatu arren
aurtengoa oberena.
Larogetamarrak beteta
ospakizun berezia
egin nai dizugu onetan
ongi dezu merezia.
Ama bikaina bazera
amona oraindik obia
zorionak biotzetikan
zu bai zera gure maitia.
Mila esker zeranagatik
jarrai ezazu orrela
munduan ez da eta
beste amarik obia.

2014go otsailak 19an

Bere urtemugarako bere alaba Onintzek prestatutako abestia. Xabier Leteren "habanera" doinuarekin abestu zitzaion bazkalondoan.

BERE AMA, AHIZPA, NEBAK, LAGUNAK...

Bere amarekin, bizi guztian baina batez ere bere azkeneko 15 urtetan, ahizpa eta nebeekin harremanak oso sakonak izan ziren bizi guztian, baita beste Arzelus eta Zinkunegi sendietako guztiekin ere.

1935 inguruan hondartzan. Itziar eta bi lehengusuekin

1946 inguruan Itziar ahizpa eta Ane eta Agurtzanerekin

1946 inguruan Itziar eta Juanitorekin

1977an Amaliarekin bere aman herrian, Iturenen

Andoni eta Eujeni, bere lagun-minarekin

Gazteluan usategian Eujenirekin

1949an Zarautzen Joseba, Josu, Ane eta lagunekin

Ane, Eujeni, Juanito eta Andonirekin 1959an

Ander eta Nievesekin 1954ean

JAIK, OSPAKIZUNAK, IRTEERAK...

Enekan lehenengo jaunartzea 1969an

Arzelustarren bazkaria 1976an Arantzazun

Hainbeste seme-alaba izanik ez zen sekula falta jai edo ospakizunik, bakoitzaren urtemugak beti ospatu ohi ziran, bakoitzaren bataioak (eta beste senideen umeen bataioak ere noski), gero lehenengo jaunartzeak, (hauek ere etxeoak eta lehengusu lehengusinenak ere), sendotzak, eta geroago seme alaben ezkontzak (baita besteenak ere, ezin ahaztu beren neba-anaia ahizpa-arrebenak ere) eta berriro bataioak etab... Beti izaten zen, ahal izanik behintzat, jai haietan faltarik gabe, beti bere alaitasun osoz.

Oyalumen baratzetan zehar...

1964 ean Mendiolan

Ala eta guztiz ere beti izaten zuten denbora asteburu eta jaietan mendira ume guztiekin joateko, ohizkoak ziren nire oroimenean ditudanez Ergobia, Lasarteko baserri bat ere, bertatik ekarri ohi ziguten esnea etab etxera, han ezagutu genuen, besteak beste, toleara adibidez eta sagarrak jasotzen genituen etxerako ere.

Igeldan 1954ean, berdin zian haurdun egonda ere...

Beti alaitsu...

Uliako Mendiola zen askotan joaten ginen beste lekuetako bat, Miracruz gaineraino autobusez eta handik oinez joaten ginen, beste lekuetara bezala, bazkaria gainean hartuta.

Mendiola bidean

Lasarteko baserrian

Gazteluan 1958an

Bere neba Iñaki, Miren Maite, Juanito eta Ixiarrekin

Ergobian 1958an ere

Aieten kokatutako "Miralles" merenderoa zen beste leku bat, bertara joateko autobusez Morlansera eta handik oinez igotzen hasten ginen, baina aitak Llambreta motorra zuen garai hartan (bere lanerako garraioa hori izan zen urte askotan) eta osaba Iñakik "Vespa" bat ere eta berak joan da etorriak egiten zituzten denak igotzeko, bidai bakoitzean hiru edo lau umeekin egiten zituzten igoaldia... Orduan ez zegoen "debekatua" horrela bidaiatzea itxuraz... Baita ere Ergobiako "Oyalume" sagardotegia sarritan erabilia izan zen, hemengo jabeak Aizpuruatarren sendikoak ziren nahastuta ez ba nago. Beste ohiko leku bat "Filipino" merenderoa zen, hau Loiola auzoan.

"Miralles"era igotzen osaba Iñakiren motorrean

Aian 1963an (lehenengo autoa ondoan)

1963an erosi zuen bere lehenengo 4 gurpileko ibilgailua, "Citroen 11 ligero Sport" zelakoa, 2 bidaiarienzat soilik zen auto hura baina, nola ala, 9 ere "sartu" izan ginen bertan. Eta bertan bidai luzeagoak egiten genituen, nire oroimenetan ondo gogoratzen naiz Nafarroako Añorbeko sendia ezagutzera egindako bidaiaz adibidez, edo eta Aiako senideak ikustera egindakoa ere. Geroztik beste ibilgailu gehiago izan zituzten ere, Simca 1000 bat, Citroen 2 zaldikoa, Diane 6, etab.

Aiako senide batzuekin

Edozein ibilgailu "tadaterrena" bihurtzen zen Andaniren eskutan

Amale umeak antolatzen

Krismak senide eta ikastalako umeekin

1953tik aurrera Andoniren lanetako bat “postalak” eta “krismak” egitea izan zen eta horretarako bere seme alabak, ilobak eta, baita ere, Amalaren ikastolako umeak erabili ohi zituen.

Horretarako ume guztiekin joaten ziren leku ezberdinetara sarritan.

Lan horietan ere Amale bera izaten zen umeak zuzentzen laguntzen ziona.

EZKONTZAK ETAB.

Jai guztietan dantzarako ere prest izaten zen, berdin zen trikitixak, biribliketak, elduta edota askatuta dantzatzeko, azkenekotakoak izango dira bere biloba Lartaunen ezkontzan, 2010ean, bi azkeneko argazkietan ikusi daitekeen bezala, bere suhia, Joxe Mari, izaten zuen bikote sarritan.

Maite ta Joseba lagunekin 1988an

Saint Michaelako abadian 1978an

Parisen 1978an

Pozalaguako leizean 2001ean

Durangaldea Gaiuriko ikuspegitik 2008an

Hondarribian 2003an Isa eta Martarekin

Bilbon 2004ean Martarekin

Dizko trikuharrian 2010ean

Butroiko gazteluan 2001ean

Disneylanden, etzuen atzera egingo honetan ere 1996an

Santurtzin 1989an

San Markosen, 2002an Isarekin

Etzuten errestaurantetik bilatu beharrik sarritan...

Trega mendiko "Zelta herrixkan" 1988an

"Pikas de Europa"ko "Fuente De"tik igota

Abellanedako "Junta Etxean" 2000lean

Mendatako Zarrabentan, Bilboko lagun batzuekin

Erauleka Artean

AR?ELUSTARREN BAZKARIA 2014ean

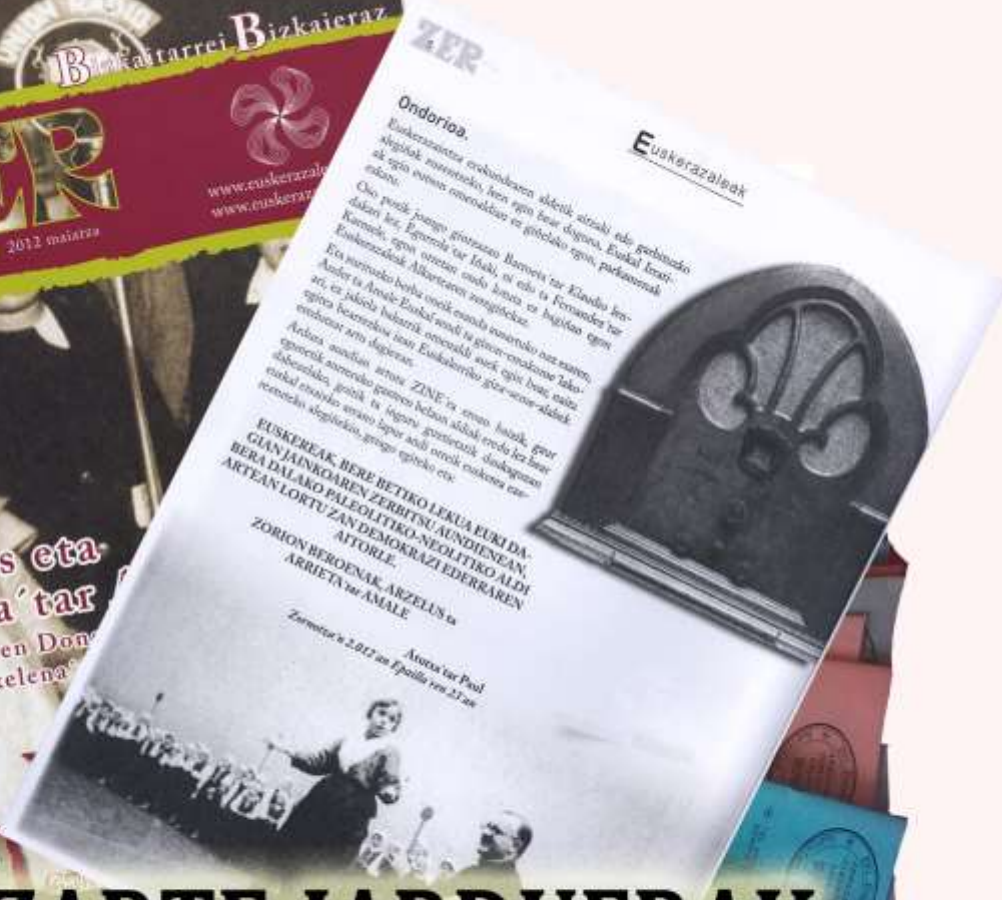
Hau izan zen azken bazkaria Arzelustarren sendiko 70 senide bildu ginenean Donostian, berak 90 urte bete zituen urtean, sendiko nagusia bera zen.

Argazkian bazkarian izandako gehienak Andre Mari elizako eskaileratan, bestean Amale bere izeba Luisina eta ahizpa Itziaren ondoan. Luisinak 89 urte zituen orduan. Itziarrek 86.

Hemen bere lehengusina Miren Maiterekin, bazkaldoan abesti saioan, eta bestean Idoiak, bere lehengusina gazteenak, Amaleri oroigarria emateko unean.

GIZARTE-JARDUERAK

Amale Arzelus, isilpeko ikastola baten sortzaile

I. BASTERRETXEA / DONOSTIA

Gerra aurreko eta ondorengo ikastolen garapena hurbiletik ezagutu du Amale Arzelusek. Euskararen aldeko jardueratan ibilitako gurasoengandik ikasi zuela euskara maitatzen esan digu.

Ikastolak 1920 urtearen inguruan sortu ziren eta gerra garaira arte ez zutela inongo oztoporik izan baieztu digu Amalek. «Gerraren etorrerarekin dena bukatu zen. Beldurra handia zen. Gerra hasieran, aita espetxean zegoela, ama eta anai-arrebok hementik joan egin behar izan genuen, eta 1940an etorri ginen. Ordurako gerra bukatuta zegoen, baina artean beldurra handia zen».

Gerra ondoren, 1945ean, Elbira Zipitriak sortu zuen bere isilpeko ikastola eta handik lau urtera Amale Arzelusek, berea. Amale ezkonberria zela hasi zen euskarazko klaseak ematen, isilean, bere etxean. Hasieran Elbirak euskaraz gaizki zebiltzanak bidaltzen zizkion Amaleri eta ondoren, batxilergora heldu artean izaten zituen haurrak.

Ikastola ofizialak zabaltzen hasi zirenean utzi zuen ikastolako lana, 1968 urtearen inguruan.

Amale Arzelus.

ANDER GILLENEA

Baina irakasle lana ez zuen erabat baztertu. «Ikastolako lana utzi ondoren, helduei euskara irakasten ibili nintzen urte askotan».

Euskarak indar handia zuen gerra aurretik; gerra ondoren aldez, Francok euskara debekatzekoan, lehenago egiten ziren makina bat euskal ekitaldi bertan behera gelditu ziren. «Euskal Teatroa oso garrantzitsua zen gerra aurrean Donostian. Victoria Eugenia antzokia jendez gainezka egoten zen, euskarazko ekitaldi bakoitzean». Gerra aurrea-

rekin jarraituz, «'Poxpolinak' ere oso garrantzitsua zen, Don Ramon Laborda apaizak sortu zuen, Maritxu Barriolaren laguntzarekin, ni gaztea nintzela. Haur guztiak biltzen gintuzten eta euskal dantzak, abestiak,... irakasten zizkiguten. Talde polita osatu genuen eta horrela, herrietara joaten ginen guk ikasitakoa egitera. 'Poxpolinak' haurrentzako elkarte antzerakoa zen hasieran, baina gero, helduagoak ere parte hartzen hasi ziren. Horrela jarduerak ere gchitu egin ziren: lehiaketak, antzerkia...», gaineratu du Amalek, gerrarekin dena bukatu zela azpimarratuz, ondoren. Beldurra bazter guztietara zabalduta egon arren,

euskararen alde lan egiten zuen jendea bazegoela esan digu. «Haurrekin euskaraz hitz egiteko aitzakiarekin, udalekuak antolatzen zituzten. Arduradun nagusietako bat Maritxu Barriola zen, ahizpa eta anaiarekin batera».

Amalek irakasle lana aspaldi utzi bazuen ere, oraindik jarduten du euskararen inguruko lanetan. 'Arbasoen-izkuntza-zaleak' izeneko elkarte bat sortu du euskaltzale batzuekin batera, duela hiru bat urte inguru, euskara aberastu eta garbitzeko helburuarekin.

1949/1968 - IKASTOLA

1949gn urtean Donostiako bigarren isilpeko ikastola antolatu zuen etxean, honela dio Xabier Aranburu Puentek bere:

“HEZKUNTZAREN HISTORIA EUSKAL HERRIAN: IKASTOLA”

Elbira Zipitriaren biografiarako jakingaiak: Ikastola Donostian 1942-1969 urte bitartean”

*...“Hasiera batean, ezagunak zituen Arzelustarregana jo zuen laguntza bila. (Elbira Zipitriak) 1949. urtean, bere ikastolara Euskara oso ondo menderatu gabe heltzen zitzazkion haurretaz arduratzea proposatu zion **Amale Arzelusi**. **Amalek** bere lana utzi eta neska-mutil hauen Euskara lantze eta hobetzeari ekin zion, San Jeronimo kaleko 20. zenbakiko bere etxean lehenik, geroago Colon Pasealekuko 9. era pasatzeko”¹² (sic).*

Horrela hasi zen 1949an ikastaroak ematen isilpeko eran lau eta bost urteko umetxoei, beren lehenengo letrak eta zenbakiak erakutsiaz. Alde zaharrea eman zituen klaseak 1960 arte, gero Grosera joan behar izan zuen eta Kolon pasealekuan jarraitu zuen.

Gaztelua, ibilbide berria, Kataluniako plaza, Uliá, Igeldo... edozein lekuk balio zuen aurreekin ikasturte bukaera edota Gabonak ospatzeko.

¹² Xabier Aranburu Puentek bere: “HEZKUNTZAREN HISTORIA EUSKAL HERRIAN: IKASTOLA”

Askotan, beren gurasoek euskera ez zekitenez, euskera ez zekiten umeak ere izaten zituen eta hauei euskera ere erakutsi behar izaten zien. Garai hartan kokatuaz gero, kontuan izan behar da ekintza horiek zekarten arriskua, euskera debekatua zegoen hezkuntzan garai artan, eta hasieran, ez hezkuntzan bakarrik, kalean erabiltzeak ere bere arriskuak zituen.

Naiz eta ikastolak "isilpekoak" izan, Ez ziran etxean gelditzen umeekin egindako jarduerak, alde zaharreen zegoenean gaztelura edota Igeldora ere joaten ziren ikasturte bukaeratan, umeak baserritarrez jantzita. Gero Gros aldean zirenean Uliara, Frantziako pasealekura, Katalunia plazara etab. ere joan izan ziren. Jarduera hauetan bere senar Andonik, argazkilaria zenez, besteak beste, ikastoletako argazki erreportajeak egiten zituen eta gero sendi bakoitzari banatzen zizkieten. Beraz bere ikastola eta Itziar eta Karrilen ikastoletatik pasa ziren ume guztiak ba dituzte argazkiak garai haiek oroitzeko.

Hezkuntza sailarekin edota poliziarekin arazoak izanez gero "KLASE PARTIKULARRAK" zirela esan ohi zuten.

1968/1990 ADINEKOENTZAT IKASTOLA

1968 garren urte arte jarraitu zuen horretan, ikastolak, nola ala, legeztatzea lortu zuten arte. Andereño eta guraso haien hainbeste urteko borrokak garai berriak ekarri zituen.

Orduan bere “haur eskola isilpekoen” bukaera izan zen, baina etzuen amore eman bere euskera irakasteko lanetan eta euskera adinekoei irakasten jarraitu zuen, hau ere bere etxean.

Adin guztietako ikasle ugari pasa zen garai hartan bere ikastaroetatik.

Amalek bere ikasketak emateko erabiltzen zuen metodoa guztiz berezia zen, bere aitak espetxean zegoenean egiten hasi zuen metodoa alajaina. Nire ikerketaren ondorioz, Amalek bere aitarekin gutun bidez izandako harremanetan ikusi daiteke azkenetako ikasgaiari buruz zuzenketak bidaltzen zizkiola, beraz metodoa ez zuela bukatu ikusi daiteke, iparraldean zegoela oraindik azken ikasgaiak lantzen jarraitzen zuela argi ikusten da. Ba dakigu ere guda aurrean irrati bidez euskera erakusten hasi zela bere metodo baten bidez eta guda ondoren, Euzkadi irratian ere, saiatu zela horretan bere azken egunetan. Bera hil ondoren bertan behera gelditu zen hau eta euskarazko emisioak ere “Euzkadi irratian”.

Jatorrizko zirriborroak besteak beste, komuneko paperean ere idatzi zituen, espetxean egin zituen beste lan asko bezala, eta Amalek, urtetako lana hartuta, idazteko makinarekin garbira pasa zuen metodo osoa. Gero bere ikasleek bere kabuz ere berridatzi eta beren artean banatzen zituzten kopiak, beraz, etzuen beste libururik erabiltzen bere aitaren metodoa izan ezik.

Metodoa beraz, etzuen osorik bukatu espetxean eta gero saiatu zuen horretan, hil zen arte.

Esan beharrekoa da, orduan oraindik ez zela erabiltzen metodo horren antzekorik, oso aurrerakoa izan zen zeren, orain “mintza praktika” deitzen zaion metodoa erabiltzea zeharo ohikoa izan, bere aita Luzearek 1939-1942an Burgosko espetxean prestatu zuen metodoa horrelakoxea zela kontutan izan behar dugu, berak prestatu zuen orduan erakusteko era berria, mintza-praktikaren bidez.

Jatorrizko metodoaren aztarnak 2014an zeuden era.

Espetxean idatzitako jatorrizko 39gn ikasgaia

Amalek horretan jarraitu zuen, gutxi gora-behera, 1994 garren urtea arte.

1967-68-69 ESPETXETARA BERRIRO...

Etzuen nahikoa izan bere aitarekin sufritu behar izan zuena gaztaroan, oraingoan bere senar eta seme batekin berriro pasa beharko zituen berriro egun ilun haiek; 1967an, Iruñeko Aberri egunean, bere senarra atxilotu zuten lehenengo aldiz eta hiru egun polizia-etxean igaro eta gero, 5.000 pezetako isuna ordaindu ondoren kaleratu zuten.

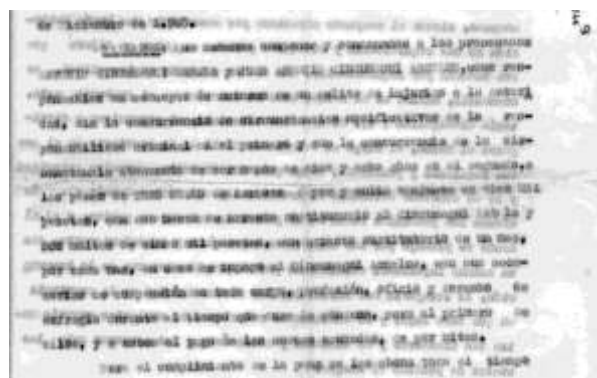
1967an Iruñeko Aberri Egunean Andoni senarrari jarritako isuna eta haren ordainagiria

Handik bi hilabeteetara, berriro atxilotua izan zen bere semearekin batera “ekintza ilegalen” argazkiak egin eta banatzeagatik. Honek etzuen ekarpen larririk izan, larunbat arratsaldea Tolosako “kuartelilloan” eta ondoren hiru egunez “Gobierno zibilean” Manzanasen eskuetan igarotzea izan ezik. Epailleek deuseztatu zuten kasu hura.

Hurrengo urtean, 1968an Donostiako Aberri Eguna bezperan bere bigarren semea ere atxilotu zuten, 17 urteekin, “propaganda ilegal” egiteagatik (EGiko “Gudari” aldizkariak zabaltzea leporatu zieten berari eta beste bi lagunei) eta gaztea zelako 3 hilabete kartzela zigorra bakarrik jaso zuen eta Martutenen bete behar izan zituen 1969an.

1968an ere, Melitón Manzanos ETAk erail ondoren, Gipuzkoan berriro “estado de excepción” ezarri zutenean, bigarren semea berriro atxilotu zuten lehenengo egunean eta handik bi egunetara bere senarra ere. Aldi honetan biok Martutenen 2 hilabete ta erdi egon ondoren “Carabanchel” era eraman zituzten eta TOPen epaitu ondoren semea hamar mila pezetako zigorrarekin kondenatua izan zen eta hiru hilabete egon ondoren kaleratua izan zen eta senarra ere lau hilabete egon ondoren, beste 10.000 pezetako isuna ordaindu behar izan zuen kaleratzeko.

Berriro, 25 urte pasa eta gero, bere senideak espetxeratuak, lehen aita eta orain senarra eta semea. Oraingoan, astero espetxera bidaiak eginaz senideak ikusteko...

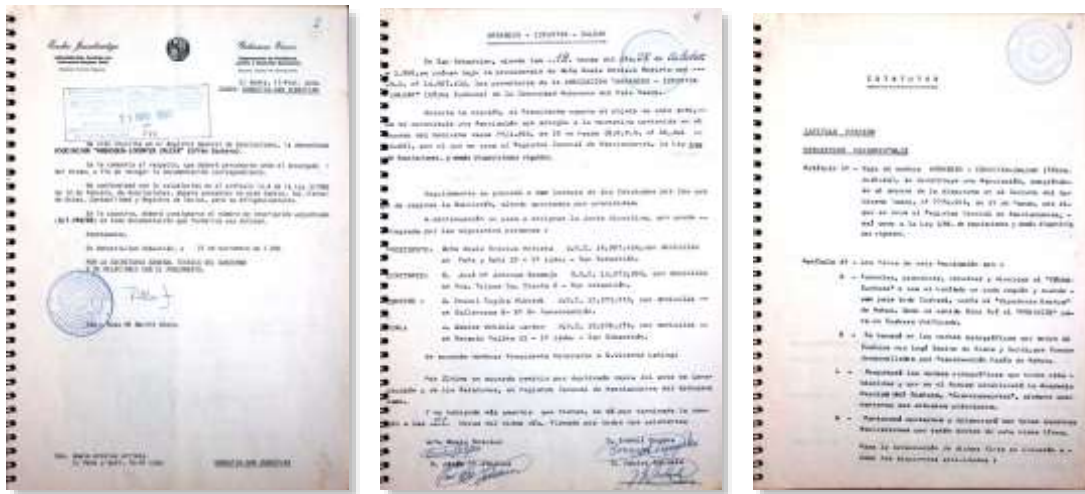
TOPeko sententzia

Amale bakarrik gelditu zen garai artan, bost hilabete horietan, beste 7 seme-alabekin, txikienak 4 urte zituelarik eta zaharrenak 18.

Geroztik ere ez ziren bukatu bere sufrimenduak, 1970 ean berriro semea atxilotzen saiatu ziren poliziak “Burgosko epaiketa”ren aurkako mugimenduarekin lotuta izateagatik eta ihes egitea lortu zuen eta urte batzuek isilpean igaro zituen etxetik kanpo.

1984/2011 - ARBASOEN EUZKERA ZALEAK

Hau dena etzuen nahikoa eta 1984ean **euskal-euskalkien** aldeko talde bat ere sortu zuten euskaltzale batzuen artean eta “ARBASOEN EUZKERA ZALEAK” deitu zioten. Gipuzkoarrak eta “euskalkien” aldekoak zirenez gipuzkeraz egiten zituzten idazlan guztiak.

Joxemari Jimenez Bermejo, Imanol Mujika Alberdi, Xabier Urkiola Canton eta bera izan ziren elkartearen sustatzaileak, Bera izan zen legezatzeko paperak sinatu zituena eta lehendakaria ere, beren artean egiten zituzten idazlanak argitaratzearen arduraduna bera izan zen, lehenengo aldian 4-8 orri mekanografiatuak izaten ziren, eta 1993tik aurrera hiru hilabetekaria ordenagailuz hobeto landuta ateratzen hasi zen, “Eri Euzkera” izenarekin. 100 bat ale argitaratzen zituzten. Azken denboraldian berak egiten zituen lan gehienak eta ahal izan zuen arteraino jarraitu zuen horretan ere, azkenekoa 2011ren otsailean argitaratu zuen, berak 87 urte egin zituenean.

Kutxa honetan aurkitu ditugu jatorrizko agiriak

Amalek irakasle lana aspaldi utzi bazuen ere, oraindik jarduten du euskararen inguruko lanetan. 'Arbasoen-izkuntza-zaleak' izeneko elkarte bat sortu du euskaltzale batzuekin batera, duela hiru bat urte inguru, euskara aberastu eta garbitzeko helburuarekin.

SOSLAIA
Euskara garbia eta mendia

Donostian bizi den J. Amalek, bera eta bere hiru semeak araban, jatorri euzkoak dira. Gaitza bi seme eta alaba eta hiru berrogeita bostak dira. Gaitza gaitza izanik ere, bere semeak eta alabaak euzkoak dira. Gaitza gaitza izanik ere, bere semeak eta alabaak euzkoak dira. Gaitza gaitza izanik ere, bere semeak eta alabaak euzkoak dira.

Egunkarian aldizkariaren berri

CERTIFICADO
a expedir por las **ASOCIACIONES**

Clase	Nº de Inscripción	Fecha
0		

El Director de la **CAJA DE AHORROS PROVINCIAL DE GUIPUZCOA** Donostia.

Don **José María Jiménez**
Secretario de la **JUNTA DIRECTIVA de la Asociación Cultural 'Arbasoen Izkuntza Zaleak'**

IDENTIFICA
Que en la reunión de la ASAMBLA GENERAL de socios de esta SOCIEDAD celebrada con fecha _____, cumpliendo los requisitos que marcan los Estatutos, se acordó:

1.º - El nombramiento de los siguientes miembros de la JUNTA DIRECTIVA:

Presidente	Amalek ARZELUS
Vicepresid.	Bicente LOTINGI
Secretario	José María JIMÉNEZ
Tesorero	Imanol SUGIKA
Primer Vocal	Kabier URKIOLA

(Designados sucesivamente, los que establezcan los Estatutos)

2.º - Contratar con la **CAJA DE AHORROS PROVINCIAL DE GUIPUZCOA** la apertura de una Cta. /Lib. a nombre de **ARBASOEN IZKUNTZA ZALEAK**

(señalar en la resolución)

3.º - Autorizar con carácter _____ a _____
Contenido de la Cta. /Lib. de Reserva.

Solamente podrán utilizar la libreta de ahorro don (2.) componentes de la Directiva, que son: **El Secretario y el Tesorero**

-D. **José María Jiménez**
-D. **Imanol Sugika**
-D. **AR X XXXXXXXXXX X**
-D. **XXX X XXXXXXXXXX**

para que abra la Cta. /Lib. y disponga libremente y sin limitación alguna de los fondos de la misma, excepto los de la autorización a cuyo efecto será preceptiva la autorización expresa de la Junta Directiva, salvo que los Estatutos dispongan otra cosa.

4.º - Comprometerse a notificar a la **CAJA DE AHORROS PROVINCIAL DE GUIPUZCOA**, cuantas renovaciones se den en los períodos que integran la JUNTA DIRECTIVA y en consecuencia de las autorizaciones para disponer de los fondos de la Cta. /Lib. utilizándose a tal fin este mismo impreso a cuyo contenido se refiere, mostrando a dicha entidad de las renovaciones que se derivaran de su incumplimiento.

Y para que conste a los efectos pertinentes firma la presente certificación en _____ de _____ de 19__.

V.º B.º
EL PRESIDENTE
[Firma]

EL SECRETARIO
[Firma]

Elkarteen ziurtagiria

Eri Euzkera

ARBASOEN IZKUNTZA ZALEAK

20000 Pasaia-Donostia
20000 DONOSTIA
187130 Oñate-Donostia

Jakintza elkartea

/ gn. zenbakia

Eri Euzkera

Aldizkariaren burualdea

IRUTXULO ALDIZKARIAN

Sarritan idatzi zuen ere IRUTXULO aldizkarian, hemen daude haietako 2 lantxo:

Azala

Euzkal itzak

hau Donostia!

 Azkeneko idazlanetan, «Naparra-behera» gaizki zegola adierazi nunean, nola jarri bear litzaken esatea aaztu zitzaidan. Orain ba uts au zuzendu nai det: «Be-Naparroa» izan bear luke. Baña gai ontaz zerbait adierazi bear det: lengo idaz-lana idatzi ta gero, aitatutako kale ortatik igaro eta izena kendu egin zutela ikusi nun. Eztakit zergatik kendu duten baña ondo kendua dala derizkiot. Ez al dute berriz berdin jarriko!

AMALE ARZELUS

Ez da dena txarra; gaizki jarritakoak zuzentzen ere ari dira ta. Len «karga eta deskarga» jarria zen lekuan «zama lanetarako ezik» jarri dute. «Sentsu aldaketa» ordez «itzullbidea», «Erdia» ordez «Erdi aldea».

Oraindik zuzentzeko asko gelditzen dira eta aitatutakoak ere ez dituzte leku guztietan zuzendu; baña zerbait zuzentzen astea ona dala uste det eta aurrera jarraitzea itxaro. Idaz-lan ontan gai bera jarraituko det, baña aspertu etzaitetzten, urrengoan aldatuko dedala agintzen det.

Orna-iragarki eta beste lekuetan gaizki idatzitako batzuek: «Ospitaleak»... Ez al da arrigarria, orain euzkeraz «h» izkia sartu dutenean, erderaz «h» izkiz idazten dana «euzkeraz» (?) idazteko «h» kentzea? Or degu «Gaxotetxea» euzkal itza, ez al da ala?

Bukatzeko, asko ikusten dan itz polita, «asanblada», «Bilkura», «billera», «batzarra»... ez al dira jatorragoak... euzkal itzak alegia?

'Konstituzio' enparantza

hau Donostia!

 Lengo idazlanetan, gure aurrekoen berri emateko asmoa azaldu nun, baña «Konstituzio» enparantzaren berritzeak, lendik aitzeko asmoz nintzan zerbait ekarri dit burura.

AMALE ARZELUS

Enparantza berritu digute eta polit askoa gelditu dala aitortu bear. Baña ba'da aldatu bearreko beste zerbait, izena, «Konstituzio» izena alegia.

1936'ngo. guda ezkerotik, Franco'ren agintea bukatu zan arte, «18 de Julio» izena izan zun eta aldi au bukatuta izen au kendu eta berriz «Konstituzio» jarri zioten.

Ez al dira oartzten «18 de Julio» izenak garai negargarria ekartzen ba'digu gogora, «Konstituzio» izena «La Constitución de las Cortes de Cádiz» deitutakoaren «omenez» jarria zala?

Edozein «Constitución» guretzat txarra izan da, eta aitatutakoa txarrenetakoa.

Au ala dala, enparantza oni, lengo bere izena jartzea onena izango litzakela derizkiot, «Plaza Berria» alegia eta obeto «Enparantza Berria».

Onela ain apaña gelditu den enparantza, benetan berrituta geldituko litzake. Gai ontan zerbait lezakenak, idarokizun au aintzakotzat artuko ba'lu...

Bukatzeko, enparantza onek ekarri didan beste oldozmena adieraziko dizuet: Udaletxea, ortxe, lengo tokian askoz ere goxoagoa litzaidakela!

Bere idatzietako bi

EUSKERAZAINTZA

Euskerazaintzaren helburua Euskera bere euskalkietan iraunaraztea zen, gipuzkera, bizkaiera etab. "Euskera batuarekin" egiten ari zirenarekin ados ez zedenez.

Bertako kidea izan zen ere 1979an sortu zenetik bere azken ordu-arte, hilero izaten zituzten bilerak, hasiera batean Tolosan, Eibar eta Deban eta azken denboraldian, gehienetan Bilbon eta bertara inguratzen zen autobusez Donostiatik Amale hilero. Bide batez bere semearekin asteburua pasatzen zuen gustura eta bidaiatzen zen Bizkaian zehar, bere bidaiatzeko gogo asegabeari bide emanaz. Beste batzuetan Donostian ere egiten zituzten bilerak.

Bere lanetako interesgarrietako bat "IKASTOLAK" izenburuarekin egindakoa izan daiteke.

Euskerazaintzako 58gn aldizkariko azala eta aurkibidea

2000 eta 2003gn urteetan behintzat, idazkari lanak egin zituen ere bertan, ordenagailuan aurkitu ditugu hainbat agiri berak prestatutako «deialdiak» eta egindako «batzar agiriak».

Berak, idazkari zenean egindako lehenengo eta azkeneko deiak

Lehenengo eta azkeneko batzar-agiriak

“Euskerazaintza”

1.979ko urtean Kardaberazen bidetik sortu zanean Euskerazaintza edo Euskerearen Erri Akademia, ezagutu neban nik Arzelus eta Arrieta ‘tar Amale. Lenengo illean amabostero eta gero illeroko zapatu guzietan alkartzen giñe, Tolosa, Eibar, eta Deban egiten genduzan batzarretan.

Beti irripartsu, arduradun ta laguntzeko prest euki genduan gure Amale maitagarria.

Badakit arduratuta egongo dala, bear dogun laguntza goiko Zerutik Euskalerrriari ta guri emoteko.»¹³

AMALE EUSKALTZAIN / EUSKERAZAINTZA 15gn urtebetetzean

15 garren urtebetetzean Donostian egin zuten bilera irekia, bertan Amalek “EUSKALTZAINA” izendatu aurretik eman zuen hitzaldia bere aita “Luzear”en bizitzari buruz izan zen.

Euskerazaintzako kideak 1994ean

EUSKERAZAINTZA - EUSKERAREN ERRI-AKADEMIAK,

Arzelus'tar Amale Euskerazañak,

1995'ko Azaroaren 4'an, Gipuzkoa'ko Kutxabank Donostia'n, Arrasate kaleko 12'gn. zenbakian duan aretoan, eguerdiko 12'tan emango duan Sarrera-itzaldira dei egiten dizu.

Itzaldiren gaita,

ARZELUS'TAR ANDER «LUZEAR», IDAZLEA

Erantzuna, ZUBIKARAI'TAR AUGUSTIN Lendakari-ordeak emango dio

¹³ Atutxa eta Agirre 'tar Paul / Zornotzan 2.015eko urtean Azaroaren 27'an. / ZER 422 gn aldizkarian, Amale hil ondoren.

1984 / JOSEBA ZINKUNEGIren omenez oroigarri-plaka bere jaiotetxean

Euskerazaintzan egindako lanen artean 1985ean, Joseba Zinkunegi, sendagile eta idazlearen 100gn jaiotze-urteurrenean, Amale beraren aitagarrebari, Errezil, bere jaioterrian omenaldia egin zitzaion eta bere jaiotetxeko horman bere omenez oroigarri-plaka bat ezarri zioten.

1938an Bartzelonan, Euzkadi ospitalean

1947an Iparraldean erbestean

Joseba 1985ean jaio zen Errezilen, 2011n Sendagille titulua atera zuen Valladoliden. Aian eta Errenderin hasi zituen sendagintza lanak eta 1920an Zarautzera joanda han jarraitu zituen bere sendagintza lanak jubilatu zen artean. Baina tartean, 36ko “guda zibila” medio, 1937an Bilbon izanik lehenengo Euskal Unibertsitateko “sendakintz Euskera” ko katedratikoa izendatu zuten eta Bilbo erori artean horretan haritu zen bertan. Handik Bartzelonan Eusko Jaurlaritzak eragindako “Euzkadi” Hospitalean zuzendari eta sendagile bezala haritu zen Barcelona 1938an frankisten eskuetan erori artean. Geroztik eta 1948 arte erbestean bizi izan zen Iparraldean. Indultu bat medio 1948an Zarautzera bueltatu ahal izan zuen eta han bizi izan zen 1964 zendu zen arte.

Sendagile izateaz gain euskal idazle garrantzitsua ere izan zen, besteak beste Balmesen “El Criterio” euskeratu zuen “IRIZPIDEA” izendatuta 1920 aldean “Euskal Esnalea”n argitaratua izan zen.

Beste itzulpen asko ere egin zituen eta azkenaldian, 1957an “Zigor” operako idazlanarekin irabazle izendatu zuten ABAOk prestatutako euskal-opera lehiaketan. Doinua Escuderorena izango zen.

1964ko urtarrilak 9an zendu zen 79 urteekin Zarautzen.

Iparraldean 1938an Zinkunegi Zabala sendia. Gotzonen faltan.

Errezilgo herria

1986an Errezilen oroigarri-plaka jaiotetxean

Zarautzen badu bere oroimenez, bere izeneko kalea

1998 / "LUZEAR"i omenaldia (1898-08-15/1949-08-27)

100gn jaiotze-urteurrenean bere aita, Ander Arzelus "LUZEAR" eri omenaldia prestatu zion EUSKERAZAINTZAK Donostiako Kutxa aretoan.

Amalek berak hitz egin zuen bere aitari buruz, baita ere laguntzaile izan zen "Sabino Arana Fundazioa"ko zuzendari zen Aurre jaunak eta Koruko Aizarna, Gipuzkoako Foru Aldundiko kultura saileko zuzendariak ere hitz egin zuten LUZEAReri buruz.

Ondoren bazkaritxo bat ere egin zen EUSKERAZAINTZako kide eta sendiko batzuekin.

Honetarako Amalek bere aitaren bizitzari buruz laburpen bat idatzi zuen eta liburuxka bat argitaratu zuen Euskerazaintzaren bitartez.

EUSKERAZAINTZA ko kideak 1998an Amara Berri sagardotegian

Amalen liburuxkaren azala

POLITIKA, EAJ, EA, HB...AMNISTIA

Bere aitona eta aitaren bidetik jarraituz Sabindarra leporaino izan zen bizi guztian, hortaz EAJko kidea izan zen gaztetatik, frankismo garaian isilpean eta hura hil ondoren alderdian jarraitu zuen denboraldi batean.

Ez ziren faltatzen Alderdi egun eta horrelakoetara

Baina haiek Sabinen bidetik urrutiratzen zihoazela ikusiaz ez zegoen ados eta Bermeoko Ormazaren taldearekin haritu zen denbora batean, baina haiek ere Alderditik baztertuak izan ziren eta EA sortu zenean bertan sartu zen. Haiekin jarraitu zuen beste denboraldi bat baina haiek ere utzi zituen eta 1995 aldera ezker abertzalera inguratu zen eta bere azken denboraldia horrela jarraitu zuen, ezker abertzalearen inguruan.

Baina beste atsekabe handienetako bat ere sufritu behar izan zuen sendian, bere iloba **BAKARTXO ren erailketa!**

1988an urtarrilaren 15 ean G.C.ek erail zuten Erreterian beste hiru lagunekin, ETAKo komando batekoak zirelakoan tirokatu zituzten.

Hura izan zen sendian errepresio bidean jasan behar izan zuen azken ezbeharra, eta zalantzarik gabe gogorrenetakoa.

Beti izan zuen euskal presoekiko kezka, nahiz eta azken denboraldian bere sendiko inor ez preso izan, bera presoen alde egiten ziren ekitaldietan izaten zen,

Arantzazuko taldea, Balentxi eta beste askorekin adibidez, baita kaleratze ekintzetan ere bere azken egunetaraino.

Egiten zituzten ekintzetako bat presoekin gutun bidez harremanak izatea zen eta berak horrela izan zituen harremanak preso askorekin, nahiz eta aurretik elkar ez ezagutu.

Berak idatzitako batzuek eta berak jasotako gutun asko aurkitu ditugu, hamabost bat presoren berri ba dugu, hauek dira arkitu ditugunak, Fernando Arburua Iparragirre, Juan Luis Agirre Lete, Jose A. Biguri Camino, Xabier Cano Artze, Didier Agerre, Ander Errandonea Arruti, J.Erostegi Bidaguren, Belen Gonzalez Peñalba, Víctor Goñi Martínez, Ainhoa Garzia Montero, Gorka Loran Lafourcade, Antxon Sasiain, Jose G. Urizar Murgoitio, Joakin Irazzu, Fermin Ventura Perez, Kandido Zubikarai Badiola.

Belen Gonzalez Peñalbarekin ere kartzeletatik izan zituen harremanen berri ba dugu, etxeratu zuten arte gaixotasuna medio, geroztik, nahiz eta «etxean-kartzelatuta» zegoela bere etxe inguruan bizitu, etzuen berarekin harremanik edukitzerik izan.

Preso batzuen gutunak «Puerto» tik

Naiz eta segurki hauetako eskutitz gehienak eskuizkribuak izan, ordenagailua bidez ere idatzi zituen noizbait eta honela aurkitu dugu Beleneri idatzitako gutun bat, jarraian zati bat sartu dut:

«Donosti'n 2006'ngo. Urtarrilla'k

Kaixo Belén adiskide:

Zure azkeneko eskutitz Joux la Ville'tik idatzitakoa da. Bertan, "España"rako bidean laister izango zifiala adierazten zenidan. Asieran ez nekin nora eraman zinduzten, baiña galdetuaz jakin nun.

Ez dakit nere Gabon eta Urte Berri'n bialdu nizun "tarjeta" jaso desuni. Benetan zure berri jakiteko irrikitzen nago. Aldaketa au, onerako izatea nai nuke. Ea ala gertatzen dan.

Urduri zifiala esaten zenidan; ez da arritzekoa! Asko poztu nintzan "koketa" izaten jarraitzen dezula jakitean. Aurrera bai, jarraitu "animo" orrekin. Guretzat, eredia zerate. Nere eskutitzak pozik artzen dituzula ikusten det eta asko poztutzen naiz, baiña nik egiten dedana ez da ezer zuek egiten dezutenaren aldean. Zure eskutitzak nere barru barruan sartzen zaizkit, eta ni nago eskertua idazten didazulako.

Ni ere ordenagailuan idazten ari naizela ikusten dezu, baiña ez da zuk orrela egin zenidalako; eskuz idaztea naiago det, baiña "anka sartzen" danean ezin da zuzendu edo konponketa itxusia gelditzen dalako baizik. Ondo iruditzean al zaizu?

Zure argakia egunkarian azaldu zan eta ementxe daukat goxo goxordeta. Onela ba argakiz beintzat ezagutzen zaitut eta ez da gutxi! Ea laister zu benetan ezagutzeko zoria iza-ten dedan. Ala bedi!...

...Oso ondo diozu, belaunaldiz belaunaldi piztutako sua ez digute itzaliko. Gure aita espetxean egon zala esana dizut noski. Idazten didazunean esango didazu eta askorik esan ez ba'zizut, urrengoan zeaztasun geiago emango dizkizut. Zuen eskutitzak irakurtzen ditudanean, bereak, gure aitarenak etortzen zaizkit burura. Gauza batzuek bein baiño geiagotan idatziko dizkizut eta beste batzuek berriz beñerez. Bueno, orain ez zait ori gertaturko, azkeneko ezkutitzen "fotocopiak" egin bai ditut. Eta au "ordenagailuan" geldituko da; ortaz idazterakoan zer esan dizudan eta zer ez ikusteko, ementxe izango ditut.»

Ea ba, laister izaten dedan zure berri. Oraingo au ementxe bukatuko det, laister zure eskutan izango dezulakoan.

Zure "musutxo piloa" artu det, poz pozik, eta zuretzat musu eta besarkada bero-beroak, biotzez.¹⁴

¹⁴ Belen Gonzalezeri Amalek idatzitako gutun bat bere ordenagailutik jasota.

Zendu baina hilabete lehenago izan zen presoan aldeko bere azken ekitaldian.

Bere presoan aldeko lanak etzuen neurrikerik, hor izaten zen asteroko kalera irtetze ekitaldietan ahal zuen guztietan, bere bizi guztia euskal borrokalarien aldeko lanetan aritu zen.

EUSTAKIO, OTAEGI, BAKARTXO, ELBIRA...

Gogoan zituen ere bidean eroritako borrokalariak, bereziki Eustakio Mendizabal "Txikia" berarekin Andonik izandako harremanen ondorioz, bere sendiarekin ere izan zituzten harremanak. Nola ez bere iloba Bakartxo eta, beste maila batean, bere umetako eta gerorako andereñoa izandako Elbira Zipitria ere.

Otaegiren hilobian

Eustakio Mendizabal "Txikia"ren hilobian bere sendiarekin

Elbira Zipitriaren hilobian

Bakartxo Arzelus Arzelus

Horretaz gain ere aipagarria da bere kristautasuna, bizi guztian jarraitu zituen zintzoki bere sinesmenarekiko betebeharrak, seme-alabak horretan hezeten ere saiatu zen bizi guztian, baita ere bere ikastolako haurrak, garai haietan ohikoa zenez beren izaeran.

2015 AZKEN URTEA

Oneraino iritsiaz gero, ez dago esan beharrik ere bizi guztian ez zela izan geldik egoteko emakumea, sekula ez zen etxean gelditu zer egin jakin gabe, ez zegoen horretarako astirik...

Lau urte eta erdi zituenetik hasi zen bere aztarnak bidean uzten, horren ondorioz idatzi ahal izan dut onerainokoa, berak, bere bizitzaren berri beti eman ohi zigun, nahiko harro sentitzen zen egindako guztiagatik, baina gauza asko orain jakin ditut zehazki, aldizkarietan eta liburuetan beratzaz idatzitakoak irakurrita.

Esana dut ere bera bere kabuz baliatzen zen artean ez zuela utzi bere EUSKERAZAINTZAKO bileratara joaterik behin ere, naiz eta horretarako Donostiatik Bilbora autobusa hartu behar izan zuen sarritan. Bidai oiek gurekin Bizkaian zehar bidaiatzeko aprobetxatzen zuen.

2011 garren urtean ditut azken argazkiak bilera ondoren egiten genituen bidaiaren lekuko, beste askoren artean bi hauek, Baias ibaiaren jaiotza aldean Gorbeian eta gero Oroko santutegian, Murgian:

2011an Gorbeian, Baias ibaiaren zubi batean

2011an Oroko santutegian, Murgian

Azkeneko urtea betiko eran hasi zuen, alaitso, bere azkeneko Sansebastianetako danborrada beti bezala ospatu zuen eta bidaiatxoak egiten jarraitzen zuen aukera zuen bakoitzean. Horrela jarraitu zuen bere azken sei bat hilabete arteraino.

Azkeneko danborrada

Jaizkibelera azken bisita

Alaitso, ia beti bezala

Baina bizitzak dakarrena iritsi beharra zen, bere indarrak bukatzen zihoazen eta maiatzean ibiltzeko indarrrik gabe gelditu zen eta gurpil-aulkia erabili behar izan zuen orduetik aurrera eta ala ere, bere bizi guztian bezala, ez zen etxean egotekoa eta gurpil-aulkiarekin egunero kalera irteten jarraitu zuen seme-alaba, iloben, suhien, errainen eta sendiko guztien laguntzarekin.

Ala eta guztiz, nahiz eta bere gorputzak indarra galtzen joan, burua etzuen sekula galdu.

Gauero, oheratzean, beti zerbait irakurri beharra izaten zuen loak hartu aurretik.

Hilabete horietan ez zuen sekula sendiko inoren falta izan, nahiz eta gehien zaindu zuena berarekin bizi izan zen, ez azkeneko urte honetan bakarrik, bere bizi osoa berarekin bizi izan zen, bere zazpigarren semea, Eneko izan zen, berari eskertu behar diogu egindako lan guztia, batez ere amaren azken urte horietan. Zoritzarrez, gaixotasun baten ondorioz, urte batzuek geroago berak ere utzi gindun 2019ko urtarrilaren 20an, Donostiako jai egun nagusian.

2015-04-18 Ekainekin

2015-05-11 Itxaronerekin

2015-07-12 Irakurtzen ohean...

2015-05-29 Saguesen

2015-07-22 Nerearekin

2015-08-03 Intzarekin

2015-05-31 Intzarekin

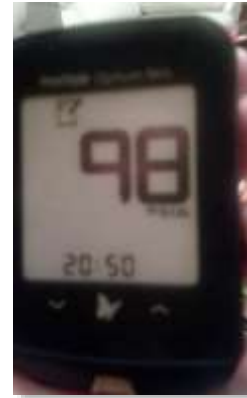
2015-05-31 Aitzalekin

2015-06-07 Eneko eta Martarekin

2015-07-11 Eneko eta Garikoitzekin

2015-07-15 Hipoglucemia!

Urteak zeramazkien gozorik jan gabe eta pastilla pila artzen, DIABETIKA ZELAKOAN! Pastillak kendu genizkion eta gozoak jan arazi eta... hurrengo egunean 98! . Hortik aurrera glukosa geuk neurtu eta kontrolatuta ia pastilla gehienak kendu behar izan genizkion eta ez zen berriro hipogluzemian erori.

2015-06-29 Bere ardotxoaz ez zitzaion falta jateko orduan

2015-07-13 Itxaronekin txantxetan...

Hau beharrez gero bakarrik edaten zuen

2015-07-31 Eñaut, Aimar eta Enekoekin

2015-08-03 Aitzol, Maitane eta Intzarekin

2015-08-03 Amale, Maitane eta Intzarekin

2015-08-04 Ekainekin

2015-08-17 Koru, Garikoitz eta Enekorekin

2015-08-21 Etxaun eta Heberekin

2015-06-10 "Txex" rekin ukabila altxatua

2015-09-02 Ohean bakarka kartetan

2015-07-27 Azkeneraino irakurtzen jarraitu zuen

2015-09-16 Tabakalerako egoitzak ezagutu nahi izan zituen ere

2015-07-15 Ilunabarra Zurriolan

2015-09-25 Zinemako alfombra gorrian

2015-09-28 Aimorekin azken afarian

2015-09-28 Azken ilunabarra...

Eta bere azken arratsaldea, egunero bezala, kalean pasa zuen, eta etxeratu zenean itzali zitzaigun bapatean, bukatu den kandelatxo bat bezala...

AMALE ARZELUS ARRIETA

(Andoni Zinkunegi Zabalen alarguna)

-Goian Bego-

Herenegun hil zen, 91 urte zituela, Elizakoak eta Aita Santuaren Bedeinkapena artu ondoren.

Seme-alabak, Ander eta M^o Carmen, Jonan eta Marta, Amale eta Joxe Mari, Lide eta Jose Luis, Koru eta Iñaki, Eneko, Onintze eta Fermin, Itxarone eta Santos; bilobak, birbilobak; anai-arrebak, Itziar eta Juanito (†), Ander eta Nieves, Iñaki (†) eta Miren Maite; ezkon anai-arrebak, ilobak, lehengusuak eta gainerako ahaideak.

Haren arimaren alde otoitz bat eskatzen dizuete eta arren etor zaitezte! **GAUR ASTEAZKENA**, arratsaldeko **ZAZPI ETA ERDIETAN**, Gros auzoko **MARIAREN BIOTZA** parroki elizan egingo den hiletara. Aldez aurretik mila esker.

Donostian, 2015eko irailaren 30ean.

Oharra: Gorpu beila Errekalde auzoko Vascongada Ehorzketako tanatorioan dago, gaur asteazkena 11.30ak arte.

Amale Arzelus idazle eta aktore euskaltzalea hil da

ANTZERKIA • Joan den asteartean hil zen Amale Arzelus antzerkiko aktore eta idazlea, 91 urte zituela. Ander Arzelus Luzear aitaren eskutik, artean ume zela hasi zen euskarazko liratigintzan parte hartzen eta antzerkiko aktore lanetan. Horrez gain, hainbat aldizkari eta egunkaritan kolaboratu zuen, *Euskaldunon Egunkaria*-n besteak beste. Antzerkizale saria eman zion EHAZek 2011n.

Amale Arzelus. GAI OMBIALDE / AFP

3.

DONOS KREDITU KOPURUA laz bain kreditu Zinema talik, 1. duena de. 10 569 ko ikusle Zinem getia

Berria

OMENALDIAK

“ESKOLA”k 50 URTE

1942-1948ko garaian, esan bezala, denbora izan zuen ere «Schola Cantorum»eko koroan abesteko.

1990gn urtean “Eskola”k 50 urteurrena ospatzeko Victoria Eugenia eraturako ekitaldian ere parte artu zuen.

FRANKISMO GARAIKO IXILPEKO ANDEREÑOEI OMENALDIAK

1983 DONOSTIAN

Franco hil ondoren urte mordo bat igaro zen, norbaitek gogoan hartzeko garai ilun eta arriskutsu haietan, emakume hauek euskararen iraupenerako egindako lana. Beren bizitza eta beren etxeak jarri zituzten hainbeste ume euskaraz hezetzeko, naiz eta hori debekatuta egon.

1983gn urtea inguru omendu zituzten, ni gogoratzen dudanez, lehenengo aldiz. Geroztik borrokan jarraitu behar izan zuten emakume hauek urte mordo bat beren eskubideak onartu zizkioten bitartean, 2003garren urtean “euskarazko instituzioak” (aurrerago sakontzen dut borroka hau).

Haurrak andereñoak omentzen 1983 inguruan

1992ko Abenduan - DONOSTIAN EUSKALTZALEEI OMENALDIA

“BAGERA - Donostia Euskalduna Elkarteak” antolatutako 1992ko abenduaren 9-11 eta 12an.

EGITARUA

Abenduaren 9an - asteazkena -, arratsaldeko 7,30etan:

Donostia 176lean: hitzunik eta hitzunik
Hizlaria: Mikel Zabide

Abenduaren 11n - ostirala -, arratsaldeko 7,30etan:

Euskal antzerkiaren lehen urratsak Donostian hitzaldia, eta Toribio Alzagaren "Txingurri" eta Joxe Artolaren "Moksa herria" obretak hartutako bi bakarrizketen antzezpena.
Hizlaria: Eugenio Arozana
Antzezlanak: Joxe Aramburu eta Pello Osaegi

Abenduaren 12an - larunbata - eguerdiko 12etan:

Donostiako euskaltzaleen jardunera hurbilduz: adineko lekukoan ezaruz.

Hizlariak: Peio Agirre eta Amhoo Beola.

Lekuko batzuek parte hartuko dute.

Ondoren, OMENALDI BAZKARIA, Txiki Tennis jategian, arratsaldeko 2,30etan.

Itardunaldiak bukatzeko lagunarteko bazkaria egingo da euskaltzale zaharren omenez.

Balunaldi guztietako euskaltzaleen topaleku izan dadin, bertan parte hartzera deia egiten dizuegu guztiok.

Oharra: Bazkaria joateko aurreko izeoa eman behar da. Epea: abenduaren 5a arte, telefonoa: 45 71 07

BAGERA Donostian euskara indartzeko orain dela urtebete sortutako elkarte da. Asmo horrekin atalirik eta euskaltzale gehienek abalekin bildu nahi ditu, elkartasunean egindako lanak emaitza hobek izango dituelakoan eta bakarkako lana iristen ez den tokietara iritsiko delakoan.

Lahenbiziko urtebetetzea ospatzeko, zer Donostiako euskaltzale zaharrenei eskainitzako itardunaldi hauek baino hobeki! Izan ere,

Euskal Herriak, denek bezala, bere ondorengo arretxoengandik ondorengoengana pasatuz egin du historia.

Batzuek besteak beste dituzte: gazteok zaharrene, ikazteko zaharrek gazteak, jaramona izateko.

Euskal Herriko hainbatzuen une zail honetan, aurrekoengandik jaso dugun ondorengo arretxoengatik pasatzeko garaia izango al gara?

Gure artean izan dugu aintzindaria, gure artean dugu ereduak, euskalaren arretxo izan eta zatiak dituzte.

Hona, berdinak haves bidez, gure oniztaspena eta isker ona.

Hona gure errespetu eta adiskidetasuna.

Hona gure buruen zikloerako azpit ehandutako oniztaspena.

Donostia Euskaltzaleen Bidetik

1992ko abenduaren 9, 11 eta 12an

Donostia Euskalduna Elkarteak

Laguntzaileak:

kutxa fundazioa

fundación kutxa

Nere ahizpa Maritxu hitzunik bereziki ibili zan beti. Eskutuko ikazteok behar zuten materiala lortzen eta haiet ematen, euskal kolonak (udalekuak) antolatzen, liburuek argitaratzen,...

Berarentzat Euskal Herria euskara zen "hizkuntzak berretzen gaita (ordalduengendak) eta batu ere hizkuntzak egin behar gaitu".

Koro Barriola

Egin aurrak euskaraz, esaten nien gurasoak ikastolan bakarrik egiten ba dute, ez dira euskaldunak izango.

Amale Arzelus

Andereño bat lehen ikusi ondoren, berehala konuratu nintzen hoi zela nere ogiokuz. Euskara gutoria irakasten nuen eta ikasleak esker onekoak izan zaiak; ez haurtzaraz bakarrik, baita orain ere.

Faustina Carril

Gerra surretako "Argia" astekariaren 500 ale saltezen ba ziran asieran, laister 4.000 izatera iritsi ziran, urteko 5,50 pesetako iraidetas ordainduta.

Androsio Zatarain

Nere aitak jendeak nahi eta espero zuen idaztan zuen; euskaraz ikazteko euskal gramatika bat idaztera ere iritsi zen.

Maria Luisa Alzaga

"Amaia" antzezlanarekin Bilbon, Donostian eta Barzelonan jardun genuen euskaraz, madrilen gaztelaniaz estreinatu zan arren.

Imanol Barriola

Eskolan eta eskolaz kanpo antzerkiak eta euskararen aldeko besteak beste ikazteko bukatu nituelako, irakasleentzat aldena izan nintzen. Geroztik, gerra ondoko ezkutuko ikastolako guraso bezala eta beste bide batzuetatik ahalegina egin dut.

Ez naiz bakarra izan, beste askok ere egin dute nik adina.

Elisabete Maiztegi

Gerra surretan ere baziren ikastolak: Koruko Andre Mariaren ikastetxean onarritako hizkuntas euskaraz zen.

Elias Etxeberria

(Joxe Mikel Zumalaberi buruz) Ezer gutxi esanda, lan asko eta asko egin zuen euskararen alde. Zerbait egin behar zuela argi zekukanen, ez zuen etan izan hura lortu arte.

Asentxi Goenaga

Hurrengo omenaldia "**BAGERA** Donostia Euskalduna Elkarteak" bere lehenengo urtebetetzean, Donostiako EUSKALTZALE historikoak, andereñoak, idazlariak, antzezleak etab. omendu zituzten. Berriro elkarte pribatua izan zen hortaz arduratu zena, ez zen "instituziorik" agertzen hemen ere.

Omenaldia Donostiako euskaltzale edadetuei

FELIX IBARGUTXI

DONOSTIAKO «Bagera» elkarreak omenaldi egingo die abenduaren 12an hiri horretako euskaltzale edadetu batzuei. Bazkari-omenaldira agertu nahi dutenek telefono honetara deitu beharko dute: 45 71 07. Hauek dira omen-dukodutuztenak: Koro Barriola, Amale Arzelus, Faustina Carril, Ambrosio Zatarain, Maria Luisa Alzaga, Imanol Barriola, Elisabete Maiztegi, Elias Etxeberria eta Asentxi Goenaga. Koro Barriolaren ahizpa Maritxu «Xabiartxo» eta «Kenpisa» bezalako liburuen izkutuko argitaratzailea izan zen. Amale Arzelus, berriz, Elbira Zipi-

triarekin batera hasierako ikastoletako andereñoa. Faustina Carrilek ere umeen irakasle jardun zuen. Ambrosio Zatarain, gerraurreko 'Argia' aldizkariaren sortzailearen semea dugu. Maria Luis Alzaga, berriz, hainbat antzerkian idatzi zuen Toribioren alaba da. Eta Imanol Barriola, gerraurrean Donostiako batzokiko antzerki-taldearen zuzendaria izan zen. Elisabete Maiztegi, Elbira Zipitriaren laguntzaile aritu zen hasierako ikastoletan. Elias Etxeberriak ere aspaldiko euskarazko irakaskuntzari lagundu zion. Asentxi Goenaga, berriz, Santo Tomas Lizeoko sortzaileetako bat izan zen Joxe Migel Zumalaberen alarguna dugu.

Koro Barriola eta Amale Arzelusi egingo die omenaldi, besteak beste.

"Diario Vasco" k eman zuen aurrez. ekitaldi honen berri.

Euskaltzaleei omenaldia

'Donostia euskaltzaleen bidetik' jardunaldiak amaitu ziren atzo Gipuzkoako hiriburuan. 'Bagera' elkar-tearen ekimen hau errekonozimendua izan da gerra aurreko zein ondoko urte latzetan gure hizkuntzaren alde lanean jardun zuten euskaltzaleentzat. Ikastola, antzerkigintza eta orokorrean euskal kulturaren munduan aritutako jendea omendu dute antolatzaileek aurtengo jardunaldietan. Ostegunean hasi ziren jardunaldietan oraindik bizirik dauden omendutakoek edo haien oinordekoek hartu dute parte. Argazkian beraiek ageri dira atzo Donostian egin zitzaizaien bazkari omenaldian sartu baino lehen.

Egunkariak honela zion hurrengo egunean

1978ko “demokrazia” iritsi zenetik 25 urte igaro ondoren, andereño multzo batek 10 urtetan borrokatu ondoren, haien artean Kontxita Beitia eta Itziar Arzelus izendatu ditzaket, besteak ez dakit ziur nortzuk izan ziren, Eusko Jaurlaritzak arakatu zuen ANDEREÑO haiek egindako lana frankismo garaian.

200 bat emakume, haien artean gizona batzuek ere, izan ziren omenduak eta diru sari bat ere jaso ahal izan zuten egindako lanaren esker, hainbeste urte geroago.

Baina honetan ere ez zuten ondo eskertu nahi izan eta bete beharreko paper guztiak beteta Amaleri ez zizkioten lan egindako urte guztiak, 1948tik 1968ra, onartu eta HIRU azkeneko urteak ez zizkioten ordaindu. Errekurtso administratiboa egin behar izan zuen eta, naiz eta epaileak onartu “lana egin zuela” ez zioten onartu errekurtsoa “ordu gutxiko klaseak” izan zirela esanez, kontuan izan gabe lekukoak esandakoak eta garai artan ikastoletan ematen ziren orduak ikasketetan. Beraz honetan ere “Eusko Jaurlaritzan” ba zegoen norbait behintzat ez zuena “bere eskuzabaltasuna” ondo ikusten eta, itxuraz, bukaeraraino eraman nahi ez zuena haiek egindako lana eskertzea eta merezi zuten “ordaina” ematea, zekenki jokatu zuten. Honek 9000 euro inguruko deskontua suposatu zion errekurtsoaren gastuak gehi eta okerrena izan zena, berak egindako lana hiru urte haietan putzura bota zioten lotsarik gabe, nork? EUSKO JAURLARITZAK! ZIKOITZAK AZKENERARTE! (Azken orrialdetan “Gehigarria-1” ean zehazten dira gertaera honen gora-behera guztiak).

GIPUZKOAKO URREZKO DOMINA

60. hamarkadakoko Andereñoak

Gonbidapena

Gipuzkoako Foru Aldundia
Diputación Foral de Gipuzkoa

Markel Olano
Gipuzkoako Diputatu Nagusiak

ohore handiz gonbidatzen zaitu, abenduaren
16an, 19:30etan, Gipuzkoako Foru Aldundiaren
Jargi Aretoan *Gipuzkoako Urrezko Domina*
honako pertsoneri emateko
izango den ekitaldira:

**60. hamarkadako
Andereñoak**

Oharrak

Baieztatu arren, 943 112 388 zenbakira
deituz edota emailaz hurrengo helbidean
kabinetea@gipuzkoa.net.

Gonbidatuei erregutzen zaie ekitaldia hasi
baino 20 minutu lehenago iristea.

Ekitaldiak ordu eta laurden
inguru iraungo du.

Amaitzean otordutxo bat
izango dugu bertan.

Gonbidapen hau sarreran
erakutsi behar da.

Gonbidapen hau norberarena
eta besterenezina da.

IRRATIGINTZAK 80 URTE 1932/2012

“Euskerazko Irratiak” 80 urte bete zituenean, Koldo Ordozgoitik egindako ikerketaren ondorioz, 2012an, Mungian eta Donostian Koldo Mitxelena kulturgunean egin ziren bi omenaldi Ander Arzelus, Joseba Zubimendi eta, oraindik bizirik irauten zuen bakarrari, Amaleri.

Hau da Koldok esaten duena aurkezpenari buruz:

euskara hegaz

euskal irratiak 80 urte

Euskara hegaz : euskal irratiak 80 urte

1932ko martxoaren 2a - 2012ko martxoaren 2a

Euskal Irratsaioaren sortzaileak gogoan: Joseba Zubimendi, Ander Arzelus eta Amale Arzelus

2012ko martxoaren 2an 80 urte beteko dira Joseba Zubimendik eta Ander Arzelusek bultzatuta aleratu zenetik lehen Euskal Irratsaioa. Egun horretan sortu zen euskarazko irratia, ez zen izan lehen aldia euskara uhinetatik hedatzen zela, baina irratsaio horretan eman zitzaion hasiera euskarazko irratigintzaren bide apurari.

Irratiaren garrantziak eta beharraz aspaldi jabetuak ziren garaiko euskaltzaleak eta 1932ko martxoaren 2an gauzatu zen aukera hori, asteroko euskarazko programazioari hasiera emanez Union Radio Donostian. Asteazkeneroko irratsaioa ordubeteko zen eta astero egin zen, etenik gabe, are eta Errepublikako gobernuak 1934ko urrian debekatu zuen arte. Egin zituzten 137 emanaldi horietan dugu euskarazko irratia eraman zuten sarrera.

Errepublikako eskumaren gobernuak agindutako etena ez zuen euskal saioren amaia ekarri. Zubimendi, Luzear eta enparauvek, jada ez Eusko Gaztediaren izenean, bere kasa baizik, irratian segitu zuten eta 1935ko hondarean Euskal Pizkundearen txapelpean irratsaioaren berpiztea lortu zuten. Joseba Zubimendik 1935ko Donostiako arrauk estropadak zuzenean eman zituen, euskaraz, Union Radio bitartez, Bakarrik gemak, Euskadi mabinatu frankisten esku geratzeak, eten zuen aitzindari haiek abian jarri zuten euskarazko irratigintza.

Joseba Zubimendik eta Ander Arzelusek sortu zuten eta garatu zuten lehen euskarazko irratia programazioa, horretarako farte bat aukatuz garaian Euskal Herrian aleratzan zen irati bakarrean, Union Radio San Sebastian emisorean. Joseba Zubimendik zuzentzen zuen Luzearen laguntzarekin asteroko hau eta bertan hasi zen bere aitarekin batera speaker eta aktore moduan Amale

Euskerazko irratia, euskerazko irratigintza
Koldo Ordozgoiti
2012-07-24

1

euskara hegaz

euskal irratiak 80 urte

Arzelus, euskal irratiko lehen emakume esatari eta aktorea. Amalek zorri zite zuten irratian hasi zenean, bere aitak, Ander Arzelus, Luzearek idatzitako bakarriketak eta elkarriketak gauzatzen zituen mikrofonoaren aurrean.

Garaiko euskaltzaleen laguntzarekin gauzatu zen berriz zuzenean egin behar zen irratsaioa. Hitzak, abestia eta hitza dena zuzenean gauzatu behar zen irratia mikrofono aurrean. Eta mikrofonoaren aurrean, gaur eguneko sinestezina litzatekeen harigarrizko lagun taldea: Zubimendi eta Arzelus, Luzear, Joxe Ariztimuno "Aitzol", Xabier Lizardi, Telesforo Manzon, Emeterio Arrese, Orixe, Hemandorena, Toribio Altzaga, Beorlegi, Basarri, Elbira Ziplitia, Dunki, Tomas Garbizu, Aita Donostia, Aita Migel Altzo, Jean Lafitte, Oxobi... saioko izarra izan zen Amale Arzelus. Honen ama Amale Arieta, eta hauekin batera emakume ugari: Mercedes Aranburu, Pepita Iribas, Salgera Andrea...

Eta horiek batera, punta puntako abesbatzak (bereziki aipatzekoa Eusko Abesbatza), txistulariak (Errenteriako txistulariak, Isidro Arsoyrenaren taldea, bi aipatze arren), bertsolariak (Basarri irratsaioaren laguntzaile ohikoa izan zen, baina mikroetatik pasa ziren bertsolari zahar eta gazteak, Matxin Irabala eta eta Zepal, bi aipatze arren) bandak, musikakoak eta musika joleak, eta Poxpolina ume mugimenduaren babesa eta laguntza izan zuten irratsaioak.

Euskal irratsaioak arakasta lortu zuen garaiko entzuleen artean, horren lekukoa dugu Estepan Urkizaga Lauaxetak irratsaioaren lehen urteumenean idatzitakoa: "Arzeluztar Amaleku edanorik darau bere abotsa entzun dogulako ez behin, sarritan baino, Zubimendi azkara, Luzear eta abar geure adiskide egin dira. Eta zelan gero? Irratjaren bidez! Holakarik entzuteko berel!"

Hasi berririk zirenean, Saratik Garmendia jaunak ongi etarria egin zuten irratsaioei "Arietan dabilzari egun mila deabru erderetan, sartu da azkenian euskara, Nola izango dugu egun guziz?"

Urtek behar izan ziren helburua betetzeko, baina euskara jada hegaz zebilen, "amara baiño erosoago, amara baiño kementuago hegaz dabilkigu". - Luzearek idatzi zuen moduan.- "Iratia dela ta dabil gure euskera Itukuna hegaz".

Euskerazko irratia, euskerazko irratigintza
Koldo Ordozgoiti
2012-07-24

2

MUNGIAn 2012an; Lauaxeta eta Amaleri omenaldia

Koldo Ordozgoiti, Amale eta Zubimendiren biloba

Lauaxetak garai hartan irratiaz idatzitakoaren erreproduzio bat oparitu zieten

Lauaxetak 1932an idatzia

Izaskun Uriagereka, Mungiako alkatearekin

Garaiko irrati tresnak

ANTZERKIZALE SARIA 2011n Mungian

EHAZE elkartearengandik 2011an “Antzerkizale saria” jaso zuen Mungian berak, 1930go hamarkadan “LUZEAR” bere aitak beretzako idatzitako lantxoak antzeztu izana gaitik, haien artean “NESKAMEAREN MARMARRAK” bakarrizketa, sarritan antzeztu izan zuena bai poxpolinetan eta baita irratan ere.

Ekitaldian hasieran, berriro antzeztu zuten bakarrizketa hura eta ondoren omenaldia egin zioten.

Honela dio Iraia Oiarzabalek BERRIAN:

BERRIA. 2011-09-29

Antzerkiari emandakoa eskertuz

II. Antzerkizale Eguna ospatuko da Mungian hilaren 8an; Amale Arzelus antzerkizalea omenduko dute han.

Iraia Oiarzabal Mungia

«Eme ekintzailea omendu nahi dugu, emakumea bera. Herria, kultura eta hizkuntza uztartuz sortutako antzerkia omendu nahi dugu, euskara bera». Hitz horiekin deskribatu du Idoia Gereñu Euskal Herriko Antzerkizale Elkarteak (EHAZE) idazkariak Amale Arzelus antzerkizalea. Horrela, antzerkiaren inguruan egindako lanagatik omenduko dute Arzelus, urriaren 8an Mungian ospatuko den II. Antzerkizale Egunean. Antzerkizale Saria emango diote euskaltzale donostiarrari.

Ander Arzelus Luzear antzerki idazlearen alaba izanik, antzerkiari estuki lotuta egon da txikitatik Amale Arzelus. Luzear lehenengo euskal irratsaioaren sortzailea izan zen, eta antzerki lan ugari idatzi zituen. Aitaren eskutik, herriz herri ibili ohi zen Arzelus, hizlari eta aktore lanetan. 1933an, zortzi urte zituela, Luzearrek alabarentzat propio idatzitako Neskamearen marmarrak lana antzeztu zuen Donostiako Poxpoliñetan.

«Baina, iritsi zen gerra, eta, gerrarekin batera, antzerkiaren eta Euskal Herriaren historiak norabide gordin bat hartu beharra izan zuen», adierazi du Gereñuk. Horrela, Arzelus eta bere familia Donostiatik alde egin beharrean egon ziren. Bilbora iritsi ziren orduan, eta, Gereñuk azaldu duenez, oroitzapen latzak utzi dizkio Arzelusi hiriburuan eginiko egonaldiak: «Oraindik ere sirena entzutean garai hartako beldurra, bonben zarata eta gordelekua berpizten zaizkio».

Ostera, gerra garaian ere izan zuen Neskamearen antzezteko aukera. Ipar Euskal Herrian bolada bat pasa ostean, Donostiara itzuli zen Arzelus, eta antzerkigintzari ekin zion, aitaren zuzendaritzapean. Luzearrek ihes egin behar izan zuen, ordea, eta Arzelusek antzerkia egiteari utzi zion. Hori dela eta, EHAZE gerra aurreko garaiak eta ezkutuko antzezkizun haiek omendu nahi dituela azpimarratu du Gereñuk.¹⁵

AMALE ARZELUS. ANTZERKIZALEA

«Aitari eskainiko diot; berari esker naiz ni naizena»

Antzerkizale saria jasoko du Arzelusek etzi, Mungian (Bizkaia). EHAZE Euskal Herriko Antzerkizale Elkarteak urteetan egindako lanagatik omenduko du.

Txikitari hasi zen Amale Arzelus antzerki munduan. Ez zen hori, ordea, haren denborapasa bakarra. Hitzaldiak ematen eta irratiko esatari lanetan ere jardun zuen, eta hainbat aldizkari eta egunkaritan ere ibili zen lanean tartean, Euskaldunon Egunkaria-ko Bidezi-dorrek sailean Ander Arzelus Luzear aitak zabalduetako bideari jarraitu zion, euskararen eta euskal kulturaren alde. Larunbatean omenaldia egingo dio EHAZE Euskal Herriko Antzerkizale Elkarteak, Mungian (Bizkaia), II. Antzerkizale Egunean.¹⁶

¹⁵ Iraia Oiarzabalek BERRIAN

¹⁶ MAITE ALUSTIZA DONOSTIA/ GARI GARAIALDE / ARGAZKI PRESS

EUSKAL HERRIKO AHOTSAK

“AHOTSAK”, Euskal Herriko ahozko ondarea eta herri hizkerak bildu eta hedatzea izan zen proiektu honen helburu nagusia. Horretarako herri guztietako euskaldun adinez nagusiei egin zizkieten elkarrizketak. Haien artean izan zen Amale ere, hemen ikusi daiteke elkarrizketa hura eta beste guztiarenak ere: <https://ahotsak.eus>

Amaleri, bere parte hartzea eskertzeko gutuna

Droigarria izateko Diploma

Proiektuaren aurkezpen bat.

AMALE 1924-1936

TXARTEL BATZUEK

OROIGARRIAK

Bere paperen artean, besteak beste, oroigarri pilatxo bat ere aurkitu dugu, Jaunartzetakoak, ezkontzakoak eta, nola ez, hildakoenak, asko sendikoak, baina baita ere lagunenak edota hainbat politikorenak ere, hemen sartu ditut batzuek.

GEHIGARRIA
ERREKURTSOA

GEHIGARRIA

ERREKURTSOA

Honela dio 2003ko maiatzak9 ko EHAAn:

Xedapen Orokorrak

HEZKUNTZA, UNIBERTSITATE
ETA IKERKETA SAILA

Zk-2672

99/2003 DEKRETUA, maiatzaren 6 koa, ikastolak legez, normalizatu aurretik ikastetxe horietan irakasten arituko aintzat hartzeari eta ordaina emateari buruzko mar-
txoaren 27ko 3/2002 Legea garatzen duena.

Euskal eskolak Francoren garai gordinetan hasi zuen bere ibilbidea, ezkutuan lan egiten zuten irakasle askoren ahaleginari eskerrak. Lan arriskutsu eta ausarta egin zuten, orduko legeak euskera ikastetxeetan sartzearen aurkakoak baotziren, eta neketsua, zeren irakasle haiek baliabide urriekin lan egiten baitzuten, eragile ugari aurka zutela. Hala ere, denboraren buruan beraien jardunaren fruituak bildu ahal izan dira.

....

Bada garaia, beraz, lehen irakasle haien idealismoa, adorea, ahalegina eta sakrifizioa aintza hartzeko eta gogora ekartzekozein laguntza garrantzitsua eman zuten euskera berpiztu eta zaindu ahal izan zedin, eta ez bakarrik komunikazioan erabiltzeko, baizik eta jakintza eta kultura iraunarazteko tresna den aldetik ere bai. Horrexetarako egin zen Eusko Legebiltzraren martxoaren 27ko 3/2002 Legea, ikastolak legez normalizatu aurretik ikastetxe horietan irakasten aritutakoak aintzat hartzeari eta ordaina emateari buruzkoa.

Eusko legebiltzarrak, 372002 Legearen bitartez, euskeraz aritu ziren irakasle horiek jendaurrean hartzeaz gainera, **ordaina eman nahi die klandestinitateren garaietan jasan zituzten gizarte- eta lan baldintza gogor-rengatik.**

....

Diru-ordaina hartzeko eskubidea aitortzen zaiete 372002 Legearen bidez, eskolaurreko, lehen mailako edo bigarren mailako hezkuntzan ikastoletan 1967-1968 ikas-
turtera arte euskeraz irakasten aritu zirela egiaztatzen dutenei, baldin eta ikastaldien iraupen berdintsuko aldie-
tan aritu baziren, edo haien ezkonkideei, 372002 Legea indarrean jartzean alargun badira.

....

5. *artikula*.- Eskaerak.

1.- Diru ordaina jasotzeko eskabideak sei hilabe-
teko epean aurkeztu behar dira, dekretu hau indarrean jartzen denetik hasita. Eranskineko imprimakian....

...

6. *artikula*.- Frogabideak

1.- Ikasturteak egin izana frogatzeko, zuzenbi-
dean onartutako edozein bide erabili daiteke.

2.- Ikasturtea egin izana frogatzeko, nahikoa izango da frogabide hauetako bat:

a) Irakaslearen klaseetara joan ziren bi ikasleren lekukotasuna, edo beraien guraso edo tutoreena.

....

AZKEN XEDAPENA

Indarrean jartzea.

Dekretu honek Euskal Herriko Agintaritzare Aldi-
zkarian argitaratu eta biharamunetik izango du indarra.

Vitoria-Gasteizen, 2003ko maiatzaren 6an.

Lehendakaria,

JUAN JOSÉ IBARRETXE MARKUARTU.

Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa sailburua,

ANJELES IZTUETA AZKUE.

Oneraino Dekretuaren laburpen bat, bertan agertzen dira ondoren kontatuko dudan istorioaren arrazoiak edota gertaerak.

Aurrez gogorarazi beharra iruditzen zait zera, 2003an agertzen dela lege hau, **Franko hil zenetik ia 30 urteetara.**

Garbi dago legea egin zutenak nahi zutena: **«Bada garaia, beraz, lehen irakasle haien idealismoa, adorea, ahalegina eta sakrifizioa aintza hartzeko eta gogora ekartzeko»** dio.

Lehenengo zati hau, garbi dago, nola hala, egin zutela, omenalditxo bat egin zen Miramar Jauregian 2003ko maiatzaren 9an, bertan 200 bat andereño izan ziren.

Baina ba zen bigarren zati bat, **«Diru-ordaina hartzeko eskubidea aitortzen zaiete 3/2002 Legearen bidez, eskolaurreko, lehen mailako edo bigarren mailako hezkuntzan ikastoletan 1967-1968 ikas-
turtera arte euskeraz irakasten aritu zirela egiaztatzen dutenei»** .

Honetan dago, nire ustez, zikoitz jokatu zutela esaten dudanean, AMAL Eren kasuan behintzat.

Hasteko aipagarria iruditzen zait, ANDEREÑO EK egindako lana baieztatzeko eskatzen dituzten «frogabideak»

6. artikulua.- Frogabideak

1.- Ikasturteak egin izana frogatzeko, zuzenbidean onartutako edozein bide erabili daiteke.

2.- Ikasturtea egin izana frogatzeko, nahikoa izango da frogabide hauetako bat:

a) Irakaslearen klaseetara joan ziren bi ikasleren lekukotasuna, edo beraien guraso edo tutorena.

Hau irakurtzen hari zarenak, pentsatu eta esan zeure barrurako: gogoratzen al duzu dela 50 urteko zure ikaskideen izen abizenik?

Ba andereño hauek «nahi eta nahi ez» gogoratu behar zituzten itxuraz 1948 tik 1968rarteko beren ikasle guztien izen abizenak eta 55 - 35 urte igaro ondoren haien zuzenbideak ere... (ez da esan beharrik garai haietan ez zela ordenagailurik datu horiek gordeta edukitzeko noski)

Harrizkoa bada ere, ez zen erraza izan, baina bera gogoratzen zen askoren izen eta abizenaz, eta horrela hasi zen zerrenda bat prestatzeko lanetan bere 78 urteekin. Behin zerrenda prestatuta beste «arazotxo» bat aurkitu zuen, NOLA AURKITU GAUR EGUNGO HAIEN HELBIDEAK? BIZIRIK DIRAUTE? NORTZUK IZANGO DIRA PREST LAGUNTZA EMATEKO?

Horretan ere ikusi daiteke "diru laguntza ematea" ez zela oso gogokoa itxuraz, andereñoak 10 urte-tik gora pasa zituzten arartekoaren gaina edota politikarien gaina joan eta etorrian eskaera hau eginaz, eta berak 25 urte behar izan zituzten "jaurlaritza demokratikoak" andereñoen lanak arakatzeko, eta orain:

«1.- Diru ordaina jasotzeko eskabideak sei hilabeteko epean aurkeztu behar dira, dekretu hau indarrean jartzen denetik hasita. Eranskinetako inprimakian....»

Honen arabera, 25 urtean ezer ezin zela egin esaten egon ondoren, andereñoek beren lana eskertzeko presa handia zutela irudituko zaizue honen arabera, baina gerozkoak ikusita, ez dakit zertarako zuten presa hori, akaso andereñoek denborarik ez izateko eskaera prestatzeko edo...

Hala eta guztiz ere, ez lan gutxi ondoren, lortu zuen bere ikasle izandakoen edota haien guraso batzuekin harremanetan jartzea eta horrela lortu zuen lekukoaren lehenengo zerrenda bat egitea:¹

LEKUKOEN ZERRENDA

Zenb.	Abizenak, izena	Herria	DNI	Lotura
1	Zaldua Anabitarte, José Ignacio	Donostia		Ikaslea
2	Zaldua Anabitarte, Juan Mari	Donostia		Ikaslea
3	Arzelus Sagardia, Sabin	Donostia		Ikaslea
4	Aizarna Cortés, Iñaki	Donostia		Ikaslea
5	Cilveti Tolosa, Eladio	Donostia		Ikaslea
6	Martínez de Apellaniz, Itziar	Donostia		Ikaslea
7	Martínez de Apellaniz, Xabier	Donostia		Ikaslea
8	Merino Nazabal, José Manuel	Donostia		ikaslea
9	Merino Nazabal, Koldo	Pasai-Antxo		Ikaslea
10	Merino Nazabal, Ane Miren	Donostia		ikaslea
11	Merino Nazabal, Marta	Donostia		ikaslea
12	Merino Nazabal, Itxaso	Donostia		ikaslea
13	Labaka Arruabarreana, Miren	Donostia		ikaslea
14	Aycart Barba, M ^a del Mar	Donostia.		ikaslea
15	Aycart Barba, José M ^a .	Donostia		ikaslea

¹Hau lortzeko egin zituen zirriborroak ere gordeta daude, haiekin ikusi daiteke zenbat lan izan zuen zerrenda hau osatzeko. Agiri horiek ordenagailuan egin zituelako aurkitu ditugu eta bertan ikusi daitezke irakasketak egin zituen garaiko datak. Hemen lekukoaren helbideak, telefonoak eta nortasun agiriaren zenbakiak deuseztatu ditut datuen babeste legea betetzearren.

Horrela prestatuta eskaera egin zuen, behar ziren beste paper guztiekin batera.

b) Irakaskuntzarako erabili zen lokalaren jabearen adierazpena, edo irakaskuntza sustatu, antolatu nahiz kudeatu zuen pertsonarena, baldin eta inguruabar horietaz inolako zalantzarik ez badago.

c) Lokalaren edo irakaslekuaren jabea Eliza Katolikoa edo beste pertsona juridikoren bat izan bazen, nahikoa izango da ikasturtea egin zenean lokala edo irakaslekuaren administratzearen edo irakaskuntza zaintzearen ardura izan zuen pertsonaren adierazpena.

d) Irakaskuntzan aritzearen ondorioz administrazio-zehapena ezarri ziotela, atxilotu egin zutela edo polizia-deklarazioa jasan zuela egiaztatzeko agiria.

3.- Ikasturteak egin zirela uste izango da baldin eta Legearen 5.3 artikuluan adierazitako argitalpenetan hala ageri bada.

4.- Aurreko idatz-zatietan aipatu diren frogabideak nahikotzat eman daitezzen, bat etorri behar dute espedientearen dauden guztiek.

2004ko martxoaren 18an erabaki hau iritsi zitaion:

Horren ondorioz, Amale ARZELUS ARRIETA andreari hurrengo diru-kopurua jasotzea dagokio:

- 1948-49 ikasturtea: urtarrilean hasi zen, beraz bigarren eta hirugarren hiru hilabeteak: 3.000 €-ko ehuneko hirurogeita zazpi, hau da, 2.010 €.
- 1949-50 ikasturteetik 1964-65 ikasturtera arte: 3.000 € urte bakoitzeko, hau da, 48.000 €.
- 1965-66 ikasturteetik 1967-68 ikasturtera arte: aipatutako aitoren arabera, urte horietan emandako klaseek ez dituzte exijitzen diren baldintzak betetzen ("*solo estudiaban euskera con ella, una o dos horas diarias, en horas libres, como complemento de los estudios generales*").

Guztira, 2.010 € + 48.000 € = **50.010 €**

Hemen hasi zen bere "gurutze-bidea" berriro, "ikertzaileak" ez zuen lan asko egiteko gogorik izan itxuraz eta lekuko batek zera esan zuelako: «solo estudiaban euskera con ella una o dos horas diarias, en horas libres, como complemento de los estudios generales». Alajaina! hori da ikerketa «osoa» egitea, 15 lekuko izan eta batek hori esan zuelako berari eman sinesgaitza eta Amalek ez zuela **ikas-tola klaserik** eman 1965etik 1968ra...

Ez zuten ez beste lekuko gehiagorekin edota Amalerekin argipen gehiago bilatu nahi izan hori baietzatu edo ezeztatzeko eta Amalaren aurkako erabakia hartzeko argudio kaxkar horrekin nahikoa izan zuten beste argipenik bilatu gabe, bat-batean, Amalek hiru urteetan egindako lan guztia deuseztatuta geratzeko. Ez dakit hau euren gauza ez izatearen edota euren gaiztakeriaren ondorioa izan zen. Geroztik gertatutakoa ikusiaz bi garren arrazoia iruditzen zait izan zela, ikertzaileen "**gaiztakeria**".

Garbi ikusten da ez zutela gogokoa legearen "esan nahia" ikerketa hau egin zutenak: **«Bada garaia, beraz, lehen irakasle haien idealismoa, adorea, ahalegina eta sakrifizioa aintza hartzeko eta gogora ekartzeko» «Diru-ordaina hartzeko eskubidea aitortzen zaiete...»**

Guzti hau legea egin zutenaren pentsaeran izango zen baina ez ikerketa egin zuenarenean, ez behintzat aurrera eraman behar zutenean, esan bezala Amalaren kasuan behintzat.

LEHENENGO ERREKURTSOA

Amalek egindako errekurtsuan ikusiko da esaten dudana hau horrela izan zela.

2004ko apirilaren 14an jarri zuen errekurtsua, bertan argitzen zuen zergatik esan zuen esandakoa lekuko harrek:

ERREKURTSO hau jarri nahi du:

1965 garren urtetik 1968 garrenerako urteak egiaztatzeko lehen emandako lekukoa ez zen aproposa, izan ere ikastaroan hiru eratako ikastaldiak ematen bai zituen:

1º.- Irakaskuntza ofizialean ezarritako irakastaldien iraupen berdintsuko aldietan.

2º.- Beste ordu batzuetan euskara ikaskuntza soil-soilik, erdaraz ikasten zuten beste ume batzuei.

3º.- Baita ere, hortaz gainera, helduei ere ematen zizkien euskara irakaskuntzak beste ordu batzuetan.

Hau da, goizean 8rak aldea asten zen helduekin, gero txikiekin goiz eta arratsalde eta gero berriz, gau aldean, helduekin berriro.

Hau dela eta, nahastuta, lehen emandako ikasle-lekukoak ez zuen baliorik, bigarren taldean sartzen bai ziren eta ez lehenengoan.

Horrengatik ez dituzue onartu 65tik 68ra emandako ikastaroak, baina egiaztatu dezakezue orain, honekin dijoan orrialdean aurkezten dizkizueten beste ikasle-lekuen bidez, horrela izan zela, eta beraz, aintzat hartuko dituzuela ikastaroak eman nituela eta onen ordaina merezi dudala.

Barkapena eskatuz aurreko hutsegiteagatik eta oraingoan nire eskakizuna onartuko didazutelakoan,

Donostian, 2004ko apirilak 14an

Handik hiru hilabetera, erantzunik ez zuenez JASO, irailaren 17an ADMINISTRAZIO ETA ZERBITZUEN SAILBURUORDEARA deitu zuen eta hau izan zen erantzuna, ETZUTELA ERREKURTSOA HARTU BERTAN!

Ez sinestekoa da, nik behintzat ez dut sinesten hori egia zenik, nahiago izan zuten ez kasurik egin eta ea ahazten zen eta horrela ez zuten gezur edo "legezko tranparik" egin beharrik gaitzetsi tzeko Amalaren errekurtsoa.

Barkapena eskatuz aurreko hutsegiteagatik eta oraingoan nire eskakizuna onartuko didazutelakoan,

Donostian, 2004ko apirilak 14an

Arzelus ta Arrieta 'tar Amalek

Horra hor apirilean 14an bidalitako errekurtsoarean sarrerako zigilua.

Baina Amale ez zen geldituko eta errekurtsoa berregitera BEHARTUA izan zen:

....

1º.- Joan den 17an, Gasteizko ADMISTRAZIO ETA ZERBITZUEN SAILBURUORDEARA deitu eta han ez zela hartu ERREKURTSOA esan zidaten eta Donostiako bulegotan galdegingo zuela adierazi zidaten.

2º.- Ondoren Deitu zidaten ERREKURTSOA nonbait galdu zela eta berriro jarri behar dudala esanaz.

3º.- Hortaz, berriro, 2004ko apirilak 14an jarritako ERREKURTSOAREN kopia doa orri honekin. Baita ere, honekin dijoan argazki-kopiaren, bidez 2004go ERREKURTSO hau Apirilaren jarrita dagoela egiaztatu dezakezue.

4º.- Oraingoan bere eskaera onartuko delakoan,

Donostian, 2004ko irailak 20an

Susmo txarra!

Ordurako ba zirudien ez zutela oso gogokoa Amalaren errekurtsua, eta geroztik gertatutakoak horrelaxe izan zela egiaztatzen zigun, hauek gaizki egiten badute zer bait ez dute inola ere onartuko, horrela dira gure politikari eta "administratzaileak", baina ez zuen orain hauen zekenkeriaren aurrean amore emango ere. Berrito bidali zuen errekurtsua irailaren 20an.

Ez zuten asko ikertu behar izan Amalaren arrazoiak, berak badituzte "legeak" berari komeni zaiena aurrera eramateko, legeak ez dira inoiz izan herritarrak laguntzeko, agintariak nahi dutena egiteko baizik eta horrela dio legeak:

«Errekurtsuak ebazterakoan ez dira kontuan hartuko errekurtsu-egileak, **aukera izanda**, alegazioen izapidean aurkeztu ez dituen egitate, agiri eta alegazioak»

«**aukera izanda**» dio lege horrek, eta ze **aukera** eman zitzaion Amaleri, lekukoak esandakoa beraren aurkakoa zela ikusi zutenean ikertzaileak? Ez zuten ikertzaileak pentsatu ere nahasketaren bat izan zitekeela bai lekukoaren aldetik edota Amalaren aldetik lekuko hori izendatzeko orduan. Ez zioten argipenik eskatu beraz "errekurtsu-egileak, **aukera izanda**," ez du zentsurik kasu honetan, ez da egia, **ez zuen aukerarik izan** egindako akatsa zuzentzeko.

Honela iritsi zen erabakia:

Beraz, Amale ARZELUS ARRIETA andreak aitortzen du eskabidean proposatutako lekukoak ez zirela egokiak, eta eskatzen ditu lekuko gehiagorekiko elkarriketak, horien izenak eta datuak errekurtsuan emanaz.

Bigarrena - 30/1992 Administrazio eta Prozedura Legearen 112.1 artikulua bigarren paragrafoaren arabera:

"Errekurtsuak ebazterakoan ez dira kontuan hartuko errekurtsu-egileak, aukera izanda, alegazioen izapidean aurkeztu ez dituen egitate, agiri eta alegazioak".

Kasu honetan, 2003ko abuztuaren 13an aurkeztutako eskabidean proposatutako aitortpenak Aycart familiakoak ziren, soil-soilik. Ezin dugu, beraz, gorako errekurtsu honetan, lekuko gehiagorik onartu, aurreko artikulua debekatzen baitu.

Beraz, esandako legeria eta aplikagarri gerta daitezkeen beste gainontzeko xedapenak aztertu ondoren, eta eman dizkidaten eskurantzak erabiliz, honako hau

EBATZI DUT

Amale ARZELUS ARRIETA andreak 2004ko martxoaren 18ko Administrazio eta Zerbitzuen sailburuordearen Ebazpenaren aurka ezarri zuen gorako errekurtsua ezeztia.

Garbi ikusi daiteke hauen "maltzurkeria" eta "gaizki-egin" nahia:

Lehendabizi, berak, hau da, politikariak, inola ere egin ahalko lituzketen gauzak eskatzea andereño hauei.

Ikastola hauetan urte gehienak lan egin zituztenak 1950eko hamarkadan hasitakoak ziren, Amalek 79 urte zituen 2003an hau dena prestatu behar izan zuenean eta, esan bezala, 55 urte atzerako datak gogoratu behar izan zituen, ikasleen izen abizenak, zer urteetan haritu ziren ikastolan, beren gurasoen izenak ere etab., gero haiekin nola ala harremanetan jarri eta berari eskatu lekukotza lanak egiteko prest izango ziren ala ez. Hau irakurtzen duen edonork egin ahal izango al luke horrelakorik? Ez dut uste! Akaso gaur egun internet eta sare sozialen bidez nahiko erraza dirudi, baina 2003an ez zen oraindik ohikoa horrelako tresnarik.

Honetan harro zegoen Amale, aurkitutako guztiak prest izan ziren lekukotza emateko dudarik gabe. Baina «Eusko Jaurlaritzak» Amalek eta bestak sei hilabetean egin zutena eskertu eta, behar izanez gero laguntza ematea izan beharko zuen haien eginbeharra, baina horren orde, akats bat izateagatik «**zigortzea**» izan zen hartu zuten erabakia, Amaleri behintzat "**zigorrak**" 9.000 euroko galera suposatuz, bai **BEDERATZI MILA EURO**, lekukoa nahastu izana gaitik. Aurrerago ikusi ahalko duzue beste lekukoak esaten zutena.

Errekurtsoan ikusi daitekeenez lekuko bat ez zen aproposa izan, Amalek berak errekurtsioan dionez, garai hartan «hiru eratako ikaskuntzak ematen zituen», ez lege honen bidez «saritzen» direnak ba-karrik, gainera helduei eta euskara ez zekiten beste haur batzuei ematen zizkien klaseak. Ez zen ohartu orduan lekukotzarako proposatutako Aikart sendikoak hirugarren multzo honetan zirenik, kontuan izan behar da ordutik 35 urtetik gora pasata zirela.

Nik eta nire anai arrebak ondo dakigu zer izan zen gure etxea, ez garai hartan bakarrik, baizik bizi guztian. Jaiotzez denok, 9ok, IKASTOLAN jaio ginen. Eta bizi guztian bizitu izan gera gure Amaren ikasketarekin, ordu guztietan ba zuen ikaslerik etxean (edo ikastolan, ez dakit zer zen gehiago...). Garai hartan 1965-1968 bitartean ere dudarik gabe, eta orain ba ditugu lekuko pila bat hori ziurtatzen dutenak.²

Berak ere ba zituen beste paperen batzuek hori baieztatzen baina sei hilabete horietan, ziurrena, ez zuen aurkituko edota ez zen gogoratuko ere, nik orain aurkitu dudana 1987ko "inspekzioaren" agiri-a, hau da:

Hau izan zen azkeneko inspekzioa, baina ez zen hau 20 urteetan izandako bakarra noski, hauek ohikoak izan ziren ikastolak irauin zuten garai osoan, geroztik 1968 tik aurrera ez zuen jarraitu, ikastola "klandestino"ren bukaera izan zenez eta ordutik legezko ikastolak jarraitu zuten hauek egindako lan gogor ura.

Ba ditugu ere argazki asko Amale bere ahurrak baserritar jantzita Gabonetan edota ikastaro bukaeratan Kolon pasealekuko ikastolan eta Katalunia plazan garai hartan.

Kolon pasealekuko ikastolan

Katalunia plazan

² Nik, Jonan Zinkunegik

Guzti honen ondoren, bide bakar bat gelditzen zen: **Administrazioarekiko auzibide-errekurtsoa.**

Honaino bere kabuz egin izan zituen paper guztiak, ez zuen abokaturik ez horrelakoaren laguntzarik eskatu, baina beste errekurtso hau egiteko beharrezkoa zen abokatua eta prokuradorea.

Baina ez zen kikildu orain ere, berak arrazoia zuela ez zuen zalantzarik eta ba zuen itxaropenik, noiz-bait norbaitek onartuko zuela nolabait bere arrazoia eta aurrera jarraitu zuen, beti bezala...

Horretarako Lide Zabala prokuradorearekin harremanetan jarri zen eta bere bidez Beatriz Ildia abokatuarekin eta hauek hartu zuten bere eskuetan kasua.

Esan beharra da berari esker Amalek aurrera jarraitu zuela, naiz eta bera Bilbora sarritan etorri behar izan (Lide eta Beatriz Bilbon bizi eta lan egiten zuten) prozesu guztia handik eramanez zuten eta gaineratu behar da dohainik egin zutela lan guztia ez zuten irabazterik izan naiz eta arrazoi guztia izan horretarako, legeak, lehen esan dudana bezala, agintariak irabazteko eginak dira eta legeak ez dutenean balio, epaileak dituzte berak nahi duten eran epaitzeko eta, gezurren bidez behar bada ere, agintariak irabazi arazteko.

Ez zen bide erraza izan hau ere, lehendabizi Gasteizera "Administrazioarekiko auzibidea" delako epaitegira joan behar izan zuten, Amale eta lekukoren bat, abokatua eta bere seme albaren batzuek ere, baina han erabaki zuten kasuak beste bide batetik jarraitu behar zuela eta horrela, **Euskal Autonomi Erkidegoko Auzitegi Nagusiko Administrazioarekiko Auzietako Salari** a zuzendu behar izan zen errekurtsoa.

EUSKAL AUTONOMI ERKIDEGOKO AUZITEGI NAGUSIKO
ADMINISTRATIOAREKIKO AUZIETAKO SALARI

Prozedura arrunta. 878/05-2 zk.

LIDE ZABALA SALEGI and., auzitegietako prokuradorea, AMALE ARZELUS ARRIETA and.aren izenean eta ordezkartzan autoetan egiaztatuta agertzen den bezala. Errekurtsoa Amale Arzelus Arrietak jarri zuen, **2.004ko urriaren 6an Administrazioak emandako Aginduaren aurka - 2004ko martxoaren 18an ebatzitako erresoluzioaren kontra tarteratutako gora jotzeko errekurtsoa desestimatzeko** - Salaren aurrean agertzen naiz, eta, Zuzenbidean bidezkoen den moduan, DIOT:

2.006ko otsailaren 17ko probidentzian egin zaidan helarazpenari erantzunez, eta Administrazioarekiko Auzietako Jurisdikzioa arautzen duen Legeko 64 art.ekin bat, konklusio hauek aurkezten ditut:

Azken errekurtsoaren hasiera

Horretarako aurrez proposatutako lekuko berriari aitortzea eskatu zitzaie, berak Donostiako auzitegira joan behar izan zuten eta bertan, bai bere abokatuak eta baita «jaurilaritzako abokatuak» prestatutako galderei erantzun behar izan zieten.

Lekuko berriak hauek ziren:

ACTUACIONES QUE SE INTERESAN

Que se lleve a efecto conforme a lo dispuesto en el artículo 365 y siguientes de la Ley 1/2000, de Enjuiciamiento Civil (LECN) la declaración del/de los testigo/s siguiente/s:

- Dª SOL ARZUBIALDE TELLO C/ PLZA. DEPORTE Nº 1, 2º C - 20009 DONOSTIA
- Dª MONICA ARZUBIALDE TELLO C/ ISIDRO ANSORENA Nº 47 - 20018 DONOSTIA
- D. GUILLERMO ARZUBIALDE TELLO C/ TEÑA Y GOÑI Nº 16 - 200002 DONOSTIA
- D. ANTONIO JAUREGI BALENZIAGA C/ PASEO COLON Nº 6 PPAL. - 20002 DONOSTIA
- Dª IZASKUN ELIZAZU URKIJO C/ PELLO Mª OTAÑO Nº 4, 4º IZDA - 20015 DONOSTIA
- D. KOLDOBIKA ELIZAZU URKIJO C/ Pº DE MONS Nº 104, B.DCHA. - 20015 DONOSTIA

(12)

-1-

Galderak hauek izan ziren:

Administrazioaren partez:

1. ¿Le solicitó la demandante autorización para dar el nombre en el procedimiento administrativo del que trae causa este juicio o la firma de algún documento durante el tiempo que duró el expediente administrativo?. ¿porqué no acudió usted como testigo a la prueba testifical en la audiencia celebrada en el contencioso administrativo 2 de Vitoria-Gasteiz?
2. ¿Cuántos años tenía usted cuando acudía a las clases impartidas por Amale...?
3. ¿Durante los años 1965-1968 estudiaba usted exclusivamente con doña Amale... o simultaneaba las clases con las impartidas en otro centro docente?
4. ¿Cuántas horas diarias estudiaba usted con Doña Amale...?
5. Si le consta que Doña Amale... impartiera clases de ikastola de duración similar a la que se tenía en otros centros de enseñanza de la época. ¿Podría identificar a las personas a las que impartía dichas clases?

Amalaren abokatuen partez:

1. Si por parte del departamento de Educación, Universidades e Investigación del Gobierno Vasco le ha sido tomada declaración en lo que respecta a su asistencia a la ikastola de la andereño Amale...
2. Si usted acudía a la Ikastola de Amale... en el periodo de 1965-1968
3. Si era una enseñanza lectiva de duración similar a la que se tenía en otros centros de enseñanza de la época.
4. Si le consta que Amale... impartiera clases de ikastola similar a la que se tenía en otros centros de enseñanza de la época, aparte de las clases particulares de euskera que pudiera impartir a los niños más mayores provenientes de otros centros.

Ez dakit nori bururatu diezaioken horrelako galderak egitea, 40 urte inguru dituen pertsona bateri berak 5 urte edo gutxiago zituztenean ikastolan gertatutako gauzei buruz, zenbat ordu izaten ziren klasean, zenbat ume zeuden, beste ikastetxe batzuetan ematen zituztenen antzeko orduak ziren etab. Nire ulermenean ez dute zentzurik... Ez dut uste inor adin horietan gauza horien jabe izan daitekeenik...

Baina ala eta guztiz ere erantzunak nire ustez nahiko garbiak dira gogoratzen dutenen kasuetan behintzat, garbi ikusten da Amalek klaseak ematen zituela, zehazki zenbat ordu ziren ezin dira oroitu inor, batzuek goiz eta arratsalde joaten zirela gogoratzen dira, beste batzuek goizez eta arratsalde... espero zen bezala ezin dira oroitu garbi ikastolara joaten zirela izan ezik.

Ni ere ezin naiz gogoratu adin horietan zenbat ordu pasatzen nituen nire izeba Itziaren ikastolan eta orain ditudanak argazkien bidez iritsi zaizkidan "oroitzapenak" direla uste dut, bene-benetan garaiko oroitzapen zehatzik ez dut.

Lekukoen erantzunaren bilduma honetan, garrantziko galderaren erantzunak bildu ditut, bertan garbi ikusi daiteke Amalek ikastola eman zietela, nik behintzat ez dut zalantzarik.

Lekukoa	2-Cuantos años tenía	3-¿Durante los años 1965-68	4-¿Cuántas horas diarias	2-Si usted acudia 1965-68	3-Si era una enseñanza lectiva	4-Si le consta que Amale... imp
Miren Labaka Arruabarrena	4 años	si	no sabe, mañana y tarde	es cierto	es cierto	Mañana y tarde-desconoce
Sol Arzubialde Tello	hasta los 6 años	Hasta los 6 años solo con Amale	Toda la mañana segura (no rec horario)	1963- 1966	es cierto	Mañana y algunas tardes
Monica Arzubialde Tello	de 2 a 6 años	1963-67 solo con Amale	Mañana y tarde (no rec horario)	1963-1967	es cierto	si y no sabe
Guillermo Arzubialde Tello	3 a 6 años	si- solo con Amale	Mañanas y algunas tardes	es cierto	recuerda que le daban clases de todo	mañana y tarde-desconoce
Antonio Jauregi Balenziaga	5 años 6 y 7	con ella solamente	3 o 4, no se acuerda	sí, años 1966-67-68 seguro	que figura que si era similar	No sabe
Izaskun Elizazu Urkijo	6 a 8 años, con 9 se fue a monjas	con ella solamente+partic de francés	Mañana y tarde (no rec horario)	es cierto	mañana y tarde	aprendió a leer y escribir allí
Koldobika Elizazu Urkijo	entre 5 y 8 años	exclusivamente con ella	no recuerda	es cierto	es cierto	es cierto y no sabe

Baina garbi dago, lan hauek guztiak hartu eta gero, azken erabakia berriro prestatuta zeukatela eta ez dute lotsarik gezurak erabiltzeko beren azken ERABAKIAN.

Kasu honetan eta orain arte erakutsi ditudan datuen arabera garbi ikusi daiteke sententziaren laburpen honetan:

TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTICIA DEL PAIS VASCO
SALA DE LO CONTENCIOSO ADMINISTRATIVO
RECURSO CONTENCIOSO ADMINISTRATIVO N.º 178/05
DE Ordinario Ley 58
SENTENCIA NUMERO 636/2006

ILMOS. SRES.
PRESIDENTE:
DOÑA ANA ISABEL RODRIGO LANDAZARAL

MAGISTRADOS:
DON ANGEL RUIZ RUIZ
DON LUIS ANGEL GARRIDO BENGOSTEKA

En BILBAO, a dieciocho de septiembre de dos mil seis.

SEGUNDO.- Que la resolución objeto de impugnación en el presente recurso procede a conceder a la recurrente un compensación por haber ejercido como docente en euskera entre los años 1948-49 y 1964-65, cuantificándose en la suma de 50.010 euros. Sin embargo, no se concede cantidad alguna por el periodo 1965/66 y 1967/68 al entender que no se cumplían los requisitos exigidos; en concreto, teniendo en cuenta que D. José María Aycart Orbegozo declaró en el expediente administrativo que sus dos hijos iban al Colegio Francés y estudiaban euskera con la actora una o dos horas diarias, en momentos libres, como complemento de los estudios generales. Por consiguiente, el periodo litigioso es el correspondiente a 1965/1966 y a 1967/68. En la demanda se alega que el art. 2 de la Ley 3/2002 señala que con beneficiarios de la compensación económica establecida en la misma quienes acrediten haber impartido enseñanzas en euskera en los niveles de educación preescolar, primaria o secundaria, desarrollando la actividad docente con una duración similar a la de los periodos lectivos en la enseñanza oficial; y el art. 6.2 a) del Decreto 99/2003 establece como prueba suficiente de ello la declaración de dos testigos que son alumnos/as, padres, madres o tutores de los mismos.

Se sostiene en la demanda que hay testigos que corroboran el cumplimiento de los requisitos exigidos en el art. 2 de la Ley 3/2002 respecto del periodo litigioso.

TERCERO.- Que en autos se han practicado pruebas testificales en las que los testigos declaran que estudiaban varias horas al día euskera con la recurrente, en general, unas 3 horas; algunos testigos dicen que 4 horas y el Sr. Aycart declaró en vía administrativa que eran 2 horas.

Lo cierto es que en ninguno de los casos se trata del tiempo necesario para considerar que se trata de la duración ordinaria de la jornada lectiva con lo que, estrictamente, nos encontramos ante un no cumplimiento del requisito establecido en el art. 2 de la Ley 3/2002.

Berriro Aykart jaunaren lekukotza ontzat hartzen dute, nahiz eta Amalek garbi adierazi errekurtsioan ez zuela baliorik hark esandakoa ikastolako lanak baieztatzeko, orduan bere alabak ez zirelako «Ikastolara» joan, baizik beste "Euskara ikasteko taldeko" klaseetara bakarrik, beraz, berak esandakoa egia zen, 2 ordu bakarrik joaten zirela beste eskola frantsesera joan eta gero. Horrek esana garbi gelditzen da errekurtsioan ez zuela balio kasurako eta egindakoa frogatzeko beste lekukoek esandakoak zirela onartu beharrezkoak, ez Aikart jaunarenak.

Garbi esaten du errekurtsioan, haien izena lekukoen artean jartzea «bere akatsa» izan zela ez zelako momentu hartan ohartu horretaz. Ezta zaila hori ulertzea, nahi izanez gero, gogoan izan 35 urtetik gora pasa ondoren «nahasketa txiki hori» izatea lekukoen zerrenda egin zuenean, gainera kontuan izanik dena prestatzeko eman zieten denbora exkaxa, 6 hilabete bakarrik.

Baina ez zioten akats hori inola ere «barkatu» azkeneraino. Aykart jaunak bere laguntza eman nahi izan zuen eta "ikertzaileek" Amalaren onerako erabili beharrea, bere aurka erabili zuten prozesu guztian Amaleri INOIZ bere nahasketa zuzentzeko ahalmenik eman gabe.

Hori da "ikertzaile" haiek ulertu zutena eta beren saiakera: Amale bera nahastu izana, **bera ZIGORTZEKO erabili zuten**. Hau al zen legearen intentzioa "**Diru-ordaina hartzeko eskubidea aitortzen zaiete...**" esaten zutenean?

Zer esanik ez Aykart sendian hau jakin zutenean hartu zuten bihozmina! Lagundu nahi izanez beren lekukotza Amalaren aurka erabiltzea! Ezin izan zuten inola ulertu ere.

Gainera beste lekukoek esandakoa ere zeharo azpajokoz erabilia eta esan ez zirenak esanda iristen dira beren ERABAKIRA, GEZURRETAN OINARRITUTA, hor ikusi daiteke hirugarren puntuan:

TERCERO.- Que en autos se han practido pruebas testificales en las que los testigos declaran que estudiaban varias horas al día euskera con la recurrente, en general, unas 3 horas; algunos testigos dicen que 4 horas y el Sr. Aycart declaró en vía administrativa que eran 2 horas.

Lo cierto es que en ninguno de los casos se trata del tiempo necesario para considerar que se trata de la duración ordinaria de la jornada lectiva con lo que, estrictamente, nos encontramos ante un no cumplimiento del requisito establecido en el art. 2 de la Ley 3/2002.

Nik ditunan prozesuko agirietan agertzen dena ikertu ondoren ziurtatu dezaket (eta frogatu ere beharrez gero) zalantzarik gabe lekukoak ez zutela sekula hor agertzen dena esan, «**que estudiaban varias horas al día euskera... unas 3 horas; algunos dicen que cuatro horas**»

Gezur hutsa, batek bakarrik aipatzen ditu orduak, Antoniok, eta onek 3 edo 4 esaten du, beste guztiak orduak ez dituztela gogoratzen esaten dute eta gehienak goizez eta arratsalde joaten zirela gogoratzen dira, haietako bik goizez eta arratsalde «batzuetan» esaten dute, beraz "**unas tres horas; algunos dicen que 4 horas**" gezur hutsa da. Antonio ezik besteak ez dira oroitzen eta Antoniok hori gogoratzea, 5 etik 7 urte zituen garaikoa, sinesgaitza izan daiteke ere.

Eta "**que estudiaban varias horas al día euskera**" ere gezur hutsa da, **berak asmatzen dute**. Lekukoak argi eta garbi adierazten dute "denetarik" ikasten zutela, Izaskunek adibidez zehazki esan zuen berak idazten eta irakurtzen han ikasi zuela. Inork ez zuen beren deklarazioetan dudarik egin IKASTOLA ra joaten zirenik, garbi esaten zuten hori naiz eta galderak "traketsak" izan, "capciosas" erdaraz esaten den moduan eta esan bezala, haien adinak kontuan izanda gogora ezinak zirela orduak eta beste datuak argi dago, ea nor gogoratu daiteken adin horiekin «**Si le consta que Doña Amale... impartiera clases de ikastoka de duración similar a la que se tenía en otros centros de enseñanza de la época.**» Honetaz ezin da inor jabetu adin horietan. Denak baieztatzen dute zehazki urte haietan 1965 etik

1968 artean, batek, Monikak, 1967 arte bakarrik zehazten du, Amalaren ikastolara joan izan zirela eta ez beste inora.

Eta azkeneko esan-aldia: «**Lo cierto es que en ninguno de los casos se trata del tiempo necesario para considerar que se trata de la duración ordinaria de la jornada lectiva...**»k ez dauka zentzurik lekukoak esandakoa kontuan izanik, dena berak **MANIPULATUTAKO** deklarazioetan oinarritzen denez.

Gainera kontuan izan beharko litzake ere lekukoak garai hartan zituzten adinak, 2 urtetik 8 urtetara zituzten eta adin horietako oroimenak ez dira oso garbiak izaten inorengan, beraz **haiek esana, beren sententzian diotena egia balitz ere**, haiena onartzea Amalek egindako lana gutxi etsitzeko lotsagarria izango litzake edozein kasutan.

Bestalde zera galdetuko nieke “epaile” hauei: Zergatik utzi zuen Amalek IKASTOLA emateari 65-68ean eta beste erakusketa mota batekoak eman? Ze arrazoi izan zuen horretarako?

Saria emateko ordezkari lekukotza hau frankistek erabili ahal izan balute, ziur nago beraren aurka erabilerik lugetela, baina alderantziz erabilia noski, «IKASTOLA ZELA ESANGO LUKETE»...

Nahikoa borrokatu behar izaten zuten haiekin, azkeneko «inspektzioa 1967 izan zuenean.

«Gara»n berak kontatzen zigun 2003ko omenaldiko egunean egindako elkarrizketan frankista haien aurrean esan behar izaten zutena:

Malen ARZELUS | Donostian andereño izandakoa

«Inspektorea etortzen zenean, hura ez zela ikastola esaten nion badaezpada»

Andereño Amalen esaten zioten berekin eskolan ibilitako haurrek. Gaur egun 79 urte ditu eta, garai hartatik urte dezente pasatu arren, sekula ez ahazteko moduko garaia direla dio, pozik eta oso hunkituta.

–Non aritu zinen eskolak ematen eta noiz?
Donostian; lehendabizi Parte Zaharrean, San Jeronimo kalean, eta gero Grosen. 1949an hasi nintzen eskolak ematen, Elvirarekin batera.

–Gogoan al dituzu garai haiek?
Gauza horiek ez dira sekula ahazten. Donostiako lehenbiziko ikastolan hasi nintzen. Hamar haur nituen goizean, eta beste hamar arratsaldean, bi taldetan banatuta, gainera. Guztira lau talde nituen, eta pisu batean ematen genuen eskola.

–Garai txarrak pasatutakoa izango zara.
Bai, garai txarrak izan ziren. Nahiz ez zutelako ez zituzten itxi ikastolak, bagenekien arrisku hori beti hor zegoela. Inspektoreak etortzen zirenean, ezer galdetuz gero, euskara irakasten ari nintzela esaten nien, hura ez zela ikastola. Haurrei klase partikularrak ematen ari nintzela esaten nien segituan, badaezpada ere.

–Ondo irabazitako omenaldia da gaurkoa.
Poza handia ematen dute hala-koek. Gustura etorri naiz. Gainera, gaur egun hainbeste ikastola daudela ikusteak ere oso zoriontsu egiten nau.

–Egun, ikastolen kontrakoak ere badira.
Ordukoak baino garai txarragoak etor daitezkeela pentsatzeak beldurtu egiten nau. *

A.M.

Jaki Garza FOT | ARZELUS PRESS

Orduan “gezur” honek balio izan zion frankisten aurrean isunik ez izateko baina orain, 2006an, EUSKO JAURLARITZAK edota beren morroiak Amale zigortzeko erabiltzeko balio izan diote eta 9.000 € ko “isuna” ordaindu behar izan zuen.

Garbi gelditu da Eusko Jaurlaritzako ikerleak espainol gobernuko ikertzaileak baina “kaxkarragoak” behintzat ba direla, haiek garbi zeukaten Amalek “ikastola” ematen zuela baina “bere gezurrak” on-tzat artzen zituzten, itxuraz beren intentzioa trabak eta beldurra ezartzea zen gehien bat eta hori lortzen zuten, baina Eusko Jaurlaritzako ikerleak ez zuten ezer ikertu nahi izan, ez Amale laguntzeko behintzat. Berari ahalik eta kalte handiena egiten saiatu ziren eta baita lortu ere.

Erabaki honekin Amaleri egin zenioten mina ez duzue inoiz jakingo, ez 9.000 euroen gaitik, min gehi-ago eman zion berak 1965etik 1968arte egindako lana ez onartzeak. Kontuan izatekoa da ere bere azkeneko alaba, 9 garrena 1964an izan zuela eta 1966an abortu bat ere izan zuela, baina ala ere sekula ez zuen ikastola emateari utzi, beraz seme-alabak haztea eta ikastaroak batera eman zituen ia 20 urte guztietan eta azken hiru urte haietan seme alaba gehienak koskortuak ginenez, denbora ateratzen zuen hiru maila ezberdinetan euskara irakasteko... Goizeko 8retako hasten zen ikasketak ematen, lehendabizi «adinekoei», gero 10etatik eguerdira eta arratsalde Umeen ikastola, 2 urtetik 8 urterako umeak zituen, ez dakigu zenbat izaten ziren urte bakoitzean baina argazkietan ikusi dai-tekeenez 20 inguru agertzen dira eta gainera hirugarren klase bat ere ematen zuen euskara utzik 2 bat ordu ezer ez zekiten beste batzuei (talde honetan ziren Aykart sendiko ahurrak). Eta gainera «etxeoandrea» izan zen bizi guztian... ez dakit nola egin zezaken guztia...

Eta orain **epaile ustel** hauek eta **Eusko Jaurlaritzako arduradunak** hau dena gezurtatzen dute, nahastutako lekuko batek esandakoa zikoitz erabiliz, beste lekuko guztiak esandakoa «manipulatuaz»... Lotsagarria eta penagarria.

Benetan oso minduta utzi zenuten gure Amale eta ez zuen horrelakorik inola ere merezi berak egin-dako lan guztien ondorioz. EUSKO JAURLARITZAK eskertu beharrean ISUNA SARTU ZION!

Azken epaileari, Isabel Rodrigo Landazabal, Angel Ruiz Ruiz, Luis Angel Garrido Bengotxeari ez diet ezer onik desio, Amaleri egin zioten min guztia berak ere jaso dezatela gutxienez, gezurri hutsak direnez hemen esaten diet pentsatzen dudana, USTELAK ZARETE! Hau bera desio diet «ikertzaile» eta «jaurlaritzako» arduradun guztiari.

Bestalde gure eskerrik beroenak eman nahi dizkiet Amalaren alde dihardu ziren guztiei, Prokuradore Lide Zabala Salegiri lehendabizi, Beatriz Ilardia euskal-abokatuari, berak egin zuten lan guztiagatik (musu-truk) eta lekuko izan ziren guztiei; Aykart Jaun-Andreari, biok saiatu ziren Amalaren alde le-kukotzan naiz eta haien esanak epaileen «ulermenean» dena Amalaren aurka ulertu izan, berak jaso zuten bihozmina ez zuten merezi izan ere, Miren Labaka Arruabarrena, Monika eta Sol Arzubialde Tello, Guillermo Arzubialde Tello, Antonio Jauregi Balenziaga, Izaskun eta Koldobika Elizazu Urkijori.

Bukatzeko, atsegin litzaidake hau orduko agintariei eta ardura izan zutenei, Juan Jose Ibarretxe jau-nari, Angeles Iztuetari, edota Ikerle, epaile eta abokatuari adibidez, noizbait iristen ba zaie, hartu dezaten denbora pixka bat pentsatzeko orduan Amaleri egin zioten mina!

AMALE, ETZENUEN SEKULA MEREZI IZAN HAUEK EGIN ZIZUTEN MESPRETXUA!!!

2006AN EZIN IZAN GENUEN GEHIAGO BORROKATU ETA GALDU GENUEN «EPAITEGI MALTZUR» HAIETAN BAINA ZUK EGINDAKOA, HAIEK EZ ONARTZEAK, BEREN ZIKOIZKERIAREN AGERPENA BAKARRIK IZAN ZEN.

GURE BIHOTZETAN DAUKAGU ZUK EMANDAKO GUZTIAREN OROIMENA ETA HEMENDIK APROBE-TXATZEN DUT HAU DENA EGIN ZIZUTENAK MADARIKATZEKO, NIRE AMORRU OSOAZ!

ARZELUS ARIETA TAR AMALE REN VIII BELAUNALDI

